

बीमा चिनारी

बीमा समिति
कुपण्डोल, ललितपुर

प्रकाशक : बीमा समिति
कुपण्डोल, ललितपुर
संस्करण : २०७४
समितिको फोन नं. :
टोल फ्रि नं. :
फ्याक्स :
इमेल : bsib@wlink.com.np
मुद्रण :

बीमा समितिको उद्घोषण

प्रस्तुत बीमा: चिनारी बीमा समितिको अनुरोधमा बीमालगायत विभिन्न विषयका विद्वान्हरूको समूहले तयार पारेको हो । यो पुस्तिका बीमा सम्बन्धी जिज्ञासु सर्वसाधारण महानुभावहरू तथा बीमा विषयमा रुचि राख्ने अनुसन्धानकर्ताहरूका लागि उपयोगी सामग्रीको रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । यसमा उल्लेख गरिएका विषयहरू योगदान पुऱ्याउने विद्वान्हरूका विचार भएकाले समितिको आधिकारिक धारणा नरहेको व्यहोरा अवगत गराउन चाहन्छौं ।

मन्तव्य

बीमा समितिले बीमा शिक्षा प्रवर्द्धनको सिलसिलामा २०६८ सालमा बीमा चिनारी को प्रथम संस्करण जनसमक्ष प्रस्तुत गरिएको थियो । बीमामा जनचेतनाको अभिवृद्धि हुँदै गएको वर्तमान स्थितिमा खासगरी बीमा सम्बन्धमा चासो राख्नुहुने जन साधारण लगायत बीमा सेवामा प्रवेश गर्न चाहने इच्छुक तथा बीमाको विषयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूबाट पनि यो पुस्तकको थप माग आएको हुँदा समितिले बीमा चिनारीको दोस्रो संस्करण प्रस्तुत गरेको छ । यस संस्करणमा विगतमा बीमा व्यवस्थामा भएका संशोधनहरू तथा केही वर्ष अगाडीदेखि मात्र प्रचलनमा आएका कृषि बीमा, लघु बीमा तथा निर्माण इन्जिनियर तथा आर्किटेक्चरहरूको दायित्व बीमाजस्ता थप प्रकरणहरूका साथसाथै बीमकहरूको संख्यामा भएको वृद्धि पनि समावेश गरी अद्यावधिक गरिएको छ ।

विकसित मुलुकहरूमा बीमा सबैको जीवनमा अभिन्न अंग भइसकेको छ र अर्थतन्त्रको महत्वपूर्ण खम्बाको रूपमा बीमालाई हेरिने गरिन्छ । हाम्रो देशमा पनि बीमाको विस्तार क्रमशः हुँदै गएको छ र आउँदा वर्षहरूमा यसले द्रुततर गति लिने कुरामा कुनै सन्देह देखिँदैन । यसतर्फ बीमा समितिले जनमानसमा बीमाप्रतिको सचेतना अभिवृद्धि गर्न बीमा शिक्षाको प्रवर्द्धनमा कटिवद्ध भई लागिपरेको छ । यसै सन्दर्भमा यो बीमा चिनारी पुस्तकले पनि महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्ने कुरामा हामी आशावादी छौं । पाठकहरूबाट कुनै रचनात्मक सुभावहरू आए आउँदो संस्करणमा त्यस्ता सुभाव समावेश गरी पुस्तिका परिमार्जन गर्ने नै छौं ।

अन्तमा, यस दोस्रो संस्करण तयार गर्न लागिपरेका बीमा समितिका सबै सम्बन्धित कर्मचारीलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

■ चिरञ्जीवी चापागाईं

अध्यक्ष

बीमा समिति

विषयसूची

● जोखिम भनेको के हो ?	१
● जोखिम व्यवस्थापन हुनसक्छ ?	२
● बीमा के हो ?	५
● बीमाको उत्पत्ति र विकास	६
● आधुनिक काल र बीमा	८
● नेपालमा बीमा व्यवसायको विकास	११
● बीमाका सिद्धान्तहरू	१२
● बीमा व्यावसायका किसिम	१८
● जीवन बीमा	१९
● जीवन बीमा व्यवसायको प्रकार	२०
● निर्जीवन बीमा व्यवसायको प्रकार	२३
● पुनर्बीमा	२९
● बीमा शुल्क	३०
● जीवन बीमा शुल्क	३०
● निर्जीवन बीमा शुल्क	३१
● बीमा गर्दा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू	३१
● बीमा प्रस्ताव फारम	३२
● बीमा अभिकर्ता	३३
● बीमा सभेयर	३४
● क्षति मूल्यांकन	३५
● दाबी भुक्तानी प्रक्रिया	३५
● जीवन बीमा दाबी भुक्तानी प्रक्रिया	३५

● इच्छाइएको व्यक्तिले पाउने	३७
● निर्जीवन बीमा दाबी भुक्तानी प्रक्रिया	३७
● विवादको निरूपण	३८
● केही भाषिक शब्दावली	३९
● बीमामा प्रचलित केही शब्दावलीहरू (संक्षिप्त प्राविधिक अर्थसहित)	३९
● बाली तथा पशुपन्छी बीमा	४७
● लघु बीमा	४९
● व्यवसायिक दायित्व बीमा	५५
● बीमा समिति	५७
● बीमाको नियमनकारी निकाय	५७
● वारम्बार सोधिने प्रश्नहरू	५८
● बीमा समिति	
● समितिमा दर्ता भई सञ्चालनमा रहेका बीमा कम्पनीहरूको सम्पर्क विवरण	६३

बीमा : चिनारी

जोखिम भनेको के हो ?

व्यक्ति, समाज तथा व्यवसायिक कारोबार सम्पन्न भइरहँदा मृत्यु, आगलागी, भूकम्प, चोरी विस्फोट, सडक एवं हवाइजहाज दुर्घटनाजस्ता कारणले अनेकौं प्रकारका क्षतिहरू पनि भइरहेका हुन्छन् । यी घटनासँग सम्बद्ध समाचारहरू हामी दैनिक रूपमा नै कहीं न कहीं पढिरहेका वा सुनिरहेका हुन्छौं । यस प्रकारका क्षतिहरूलाई बीमाको भाषामा जोखिम भनिन्छ । यस्ता जोखिमका कारण जीउधनमा क्षति पुगे पनि यस क्षतिलाई दुर्घटनाको प्रकृति अनुसार मूल्यमा मापन गर्न सकिन्छ । यस्ता घटना हुनसक्ने आशंका र चिन्ता सबैमा सधैं रहिरहेको हुन्छ । यसैलाई जोखिम र जोखिमको अवस्था रहेको भन्नुपर्ने हुन्छ । जोखिम शब्द आफैँमा परिभाषा गर्न सकिने शब्द नभए पनि घटना हुन सक्ने र नसक्ने दुई अवस्थाका आधारमा यसलाई बुझ्न र पहिचान गर्न सकिन्छ र यस्ता परिस्थितिहरू नै यसका मापदण्ड पनि हुन् । यसलाई सवारी साधन र त्यसको प्रयोगको उदाहरणबाट यसरी प्रष्ट पार्न सकिन्छ । मानौं प्रथम अवस्थामा आफ्नो सवारी प्रयोग गरी गन्तव्यमा सकुशल पुगियो । दोस्रो अवस्थामा आफ्नो सवारी चलाउँदा दुर्घटना भई क्षति भयो वा आफ्नो सवारीसँग अर्को सवारी ठोक्किई दुवै सवारीमा क्षति पुग्यो, दोस्रो सवारीमा सवार व्यक्तिको पहिलो व्यक्तिको गल्तीले दुर्घटना हुँदा मृत्यु हुन पुग्यो । त्यसमा थप दायित्व सिर्जना भयो, यो अवस्था सकुशल पहिलो व्यक्ति गन्तव्यमा पुग्ने अवस्था भन्दा भिन्नै खाले स्थिति भयो । यो दोस्रो अवस्था नै जोखिम हो । अन्य दुर्घटनाहरूको अवस्था पनि यही दोस्रो सवारी दुर्घटनाको जस्तो अवस्था हो । तर

जोखिमका सम्बन्धमा जोखिम घटित हुन सक्ने वा नसक्ने अनिश्चितता पनि उत्तिकै महत्वपूर्ण हुन्छ । दुर्घटना हुन्छ वा हुँदैन त्यो अनिश्चित छ, त्यसै गरी दुर्घटना भएमा त्यो कत्रो हुन्छ र क्षति कति हुन्छ भन्ने कुरा पनि अनिश्चित छ । यसरी व्यक्ति, समाज र व्यवसायिक कारोबारमा हुनसक्ने कुनै पनि प्रकारको क्षतिलाई जोखिमका रूपमा लिने गरिन्छ ।

जोखिम व्यवस्थापन हुनसक्छ ?

जोखिमसँगै जोखिम व्यवस्थापनका उपायहरू पनि आएका हुन्छन् । त्यसैले जोखिमलाई उचित उपायले व्यवस्थापन गर्न सकिन्छ । यसको व्यवस्थापन चरणबद्ध प्रक्रियामा आधारित हुन्छ । यसमा सर्वप्रथम घटना हुन सक्ने सम्भावनाको पहिचान गरिन्छ तथा सम्भावित क्षतिको परिमाण खर्च कतिसम्म हुनसक्छ भन्ने मापन गरिन्छ । त्यसपछि घटना घटेमा आफ्नो सम्पत्तिको पुनर्स्थापना वा शोधभर्ना गर्ने क्षमता के छ र क्षतिको परिमाण आफ्नो अनुमान भन्दा फरक भई बढी भएमा वैकल्पिक स्रोत के छ यी सबैको विश्लेषण गरिन्छ ।

कुनै घटनाहरू आगलागी/चट्याङ, भूकम्प, बाढी जस्ता दैवीप्रकोपबाट हुन्छन् । त्यस्तै मानव सिर्जित जोखिमहरू- डकैती, चोरी, हिनामिना जस्ता क्रियाकलापहरूबाट पनि विभिन्न प्रकृतिका घटना हुन सक्छन् । त्यस्तै द्वेषपूर्ण कार्यहरू, हुलदङ्गा, हड्ताल र आतङ्कवादी क्रियाकलाप एवं आन्तरिक र वाह्य द्वन्द्व जस्ता सामाजिक तथा राजनीतिक परिवेशबाट हानी/नोक्सानी तथा क्षति पुग्ने घटनाहरू सिर्जित भइरहेको पाइन्छन् । कुनै एक व्यक्तिको जोखिम विश्लेषण गर्न नसक्ने वा नचाहने गैरजिम्मेवारी सोचाइबाट समेत घटनाहरू घटिन हुने गर्दछन् ।

घटना घट्न र क्षति हुन सक्दछ भन्ने सोचाई रहेपश्चात् जोखिम व्यवस्थापनको निश्चित क्षेत्र निर्धारण गरिनु आवश्यक हुन्छ, जस्तै- सम्पत्तिको क्षति एवं असर गर्ने जोखिम, सम्पत्तिको प्रयोगले दायित्व सिर्जना गर्ने जोखिम, व्यक्तिमा मात्र सीमित रहने जोखिम, नगदमा मात्र सीमित रहने जोखिम आदिको विश्लेषण जोखिम व्यवस्थापनको महत्वपूर्ण चरण हो ।

एकथरि मानिसको सोचाइमा जोखिमलाई पूर्ण रूपमा हटाउने कार्य गर्न सकिन्छ । यसका लागि आफूसँग भएको सवारी साधन बिक्री गर्ने, सवारी

साधन नै नकिन्ने, घर नबनाउने वा व्यवसायिक कारोबार नै नगर्ने जस्ता कार्य गर्न सकिन्छ भन्ने तर्क गर्न सकिन्छ । यसबाट जोखिमलाई पूर्ण रूपमा पन्छाउने कार्य गर्न पनि सकिने भयो । तर कतिपय जोखिम यस्ता छन् जसलाई कुनै प्रकारले पनि पन्छाउन सकिन्न । उदाहरणको लागि घरमा खाना पकाउने ग्यासको सिलिन्डर पड्कन्छ वा मट्टितेलको स्टोभ पड्कन्छ भन्ने सम्भावनाले त्रसित भई ती उपकरण प्रयोग नगर्नु व्यवहारिक हुँदैन र सम्भव पनि छैन । त्यस्तै घर वा फ्याक्ट्रीमा आगलागी हुन्छ अथवा भूकम्पले घर वा अन्य संरचना भत्किहाल्छ भनी नबनाउन वा घरमै बस्दिन भन्नु पनि व्यवहारिक भएन । यी अवस्थाले हामी यथास्थितिमा बस्न सक्छौं वा सक्दैनौं भन्ने कुरालाई जनाउँछ ।

यी विभिन्न अवस्थामा बस्न वा रहन व्यवहारिक नहुने हुँदा हामी जोखिम बेहोर्न तयार हुँदै हाम्रा लागि आवश्यक वस्तुहरूको उपयोग गर्ने गर्छौं । बरु दुर्घटना हुनसक्छ भन्ने सोचाइ राखी त्यसको असर न्यून गर्ने उपायको खोजी गर्ने कार्य गर्दछौं । जस्तै सवारी साधन चलाउँदा सिट बेल्टको प्रयोग गर्नु, एयर ब्यागको व्यवस्था गर्नु, आगलागीपूर्व सूचनाको घण्टी दिने (एलार्म) व्यवस्था गर्नु, चोरी हुनसक्ने विशेष स्थानहरूमा घण्टीको व्यवस्था गर्नु, मेसिन औजार सञ्चालन हुने फ्याक्ट्रीमा कामरदारलाई सुरक्षित रहन छेकवारको प्रयोग गर्नु यसका उदाहरणहरू हुन् । यी सबै क्षतिको असर न्यून गर्नु पूर्वका जोखिम व्यवस्थापनका माध्यम हुन् । सोही अनुसार घटना घटेपश्चात् त्यसको असर न्यून गर्न अग्नि निवारक यन्त्र जडान गर्ने, स्प्रिङ्कलको व्यवस्था गर्ने, सम्पत्ति क्षति भई सकेपछि सकेसम्म बचाउने प्रयास गरी बाँकी वक्यौता (Salvage) राख्न प्रयास गर्ने, प्राथमिक उपचारको व्यवस्था गर्ने कार्य जोखिम घटेपछिका असर न्यून गर्ने उपायहरू हुन् ।

जोखिमलाई आफ्नै क्षमताभित्र बहन गर्न सकिन्छ भने आइपर्न सक्ने क्षतिका लागि आफैँले पूर्वसोचाइ वा व्यवस्था गर्नु पनि जोखिम व्यवस्थापन हो ।

अन्तमा विशेषज्ञको रूपमा सञ्चालित बीमा कम्पनीलाई जोखिम अनुरूप तोकिएको बीमाशुल्क बुझाई बीमायोग्य जोखिम हस्तान्तरण गर्न सकिन्छ । यस व्यवस्थापनलाई जोखिम व्यवस्थापनको उत्तम व्यवस्थापन मानिन्छ । आजको आधुनिक युगमा जोखिम व्यवस्थापनको सर्वोत्तम उपाय पनि यही हो ।

न्यूनतम खर्चमा (बीमाशुल्क बुझाई) आफ्नो सपम्पत्ति, आम्दानी, पर्न दायित्व एवं कामदारको यथोचित अधिकतम सुरक्षाको व्यवस्था गर्नु नै वास्तविक जोखिम व्यवस्थापन हो । यही आवश्यकताले नै बीमा क्षेत्रको विकास भएको हो । जोखिम छ, यसलाई बीमाको माध्यमबाट हस्तान्तरण गर्न सकिन्छ । तर सबै जोखिमलाई बीमा गर्न सकिन्छ भन्ने होइन, बीमा हुन जोखिमका विशेषता भएको हुन जरूरी छ । ती चरित्रहरूलाई यहाँ निम्न शीर्षकमा वर्णन गरिएको छ :

१. **मूल्य किटान गर्न सकिने** : कुनै पनि क्षतिमा मूल्यको निर्धारण हुनु आवश्यक हुन्छ । घर आगलागी हुँदा, सवारी साधन दुर्घटना हुँदा मर्मत खर्च कति लाग्ने हो, पसलमा राखिएको सामान चोरी भएमा पुनर्स्थापना गर्न खर्च कति लाग्छ ? सवारी साधन दुर्घटना भई तेस्रो पक्षको मृत्यु भएमा प्रचलित ऐन नियमको व्यवस्थाले कति रकम दिनुपर्ने भयो ? जीवन बीमा गरिएकोमा आफ्नो पति स्वर्गवास हुँदा जीवित श्रीमतीले आफ्नो क्षमताले मृतक पतिले खरिद गरेको मूल्य बराबर पाउने कति रकम छ ? बीमालेखको रकम कति हो र पाउने क्षतिपूर्ति कति हो ? यस्ता सबै प्रकारका क्षतिहरूलाई मूल्यमा किटान गर्न सक्नुपर्दछ । यी सबै क्षतिहरू मूल्य मापनका मापदण्डहरू हुन् । निर्जीवन बीमामा घटना घटेपछि मात्र क्षति मूल्य यकिन हुन्छ तर जीवन बीमामा अग्रिम रूपमा नै मूल्य किटान भइरहेको हुन्छ ।

२. **निश्चित बीमाशुल्क निर्धारण गर्न सकिने** : जोखिम हस्तान्तरणको लागि निश्चित बीमाशुल्क बुझाउनु पर्दछ । बीमाशुल्कको निर्धारणका आधारहरू धेरै कुरामा आधारित हुन्छन् । सम्पत्तिमा सुरक्षण गरिने जोखिमको प्रकृति, त्यसमा पर्न सक्ने दायित्वको सीमा, जीवन बीमामा बीमा गर्ने उमेर, स्वास्थ्यको स्थिति तथा भुक्तानी फिर्ता हुने अवधि आदि विवरणहरूका आधारमा बीमाशुल्क निर्धारण हुनुपर्दछ । बीमा कम्पनीहरूलाई बीमाशुल्क निर्धारणको निम्ति उस्तै प्रकारका धेरै जोखिमहरूको प्रस्ताव प्राप्त हुनुपर्दछ । हस्तान्तरण हुने जोखिम थोरै छ वा एक दुईवटा मात्र छन् भने बीमाशुल्कको निर्धारण बढी हुन्छ ।

३. **घटना अनिश्चित हुनुपर्ने** : जोखिम हस्तान्तरण गरिएका पक्षहरूमा घटन सक्ने घटना अनिश्चित हुनुपर्दछ । घटना घटिहालेमा पनि क्षति कति परिमाणको हुन्छ, सो पनि अनिश्चित हुनुपर्दछ । घटना हुने निश्चित छ भने बीमा गर्न मित्दैन अर्थात् घटना बीमा गर्ने व्यक्ति वा संस्थाको काबुभन्दा

बाहिर हुनुपर्दछ । जीवन बीमा गर्नेको कुनै एक दिन मृत्यु हुने निश्चित अवस्था देखिए पनि कुन दिन मृत्यु हुन्छ त्यो अनिश्चित छ । जीवन बीमा गर्नेले बीमा गराउँदै तत्कालै आत्महत्याको नियत नराखेको हुनुपर्दछ ।

४. हस्तान्तरण गर्न बीमायोग्य हित हुनुपर्ने : बीमाको माध्यमद्वारा जोखिम हस्तान्तरण गरिँदा आइपर्न सक्ने क्षति वा दायित्व सिर्जना हुने बीमाको विषयवस्तुमा बीमा गर्न प्रस्ताव गर्ने व्यक्तिको आफ्नो बीमायोग्य हित भएको हुनुपर्दछ, जोखिम घटेमा हित कायम भएको व्यक्ति वा संस्थाले मात्रै क्षतिपूर्ति पाउनु पर्दछ । अन्य व्यक्ति वा संस्थाको सम्पत्ति, पर्ने दायित्व तथा अरूको जीवनमा बीमा गर्न मिल्दैन (कुनै कुनै अपवाद अवस्था बाहेक), यसलाई बीमायोग्य हित सिद्धान्त सम्बन्धी शीर्षकमा छुट्टै व्याख्या गरिएको छ ।

५. जनहितविरुद्ध हुने गरी हस्तान्तरण गर्न नहुने : जोखिम अनिश्चित हुनुपर्दछ भनिँदा बीमाको विषयवस्तु अर्थात् आफ्नो सम्पत्ति आफैँले जानीजानी आगो लगाउनु, बिगार्नु र क्षतिपूर्ति माग गर्नु सामाजिक मान्यता विपरीत हुन्छ । सवारी दुर्घटनामा चालकलाई सम्बन्धित प्रहरीले गर्ने जरिबाना बापत बीमाबाट क्षतिपूर्ति हुँदैन । तर, तेस्रो पक्षप्रति दायित्वको भने क्षतिपूर्ति हुन्छ ।

बीमा के हो ?

मानव समाजमा विपत्ति वा जोखिमका पर्याप्त सम्भावना छन् । व्यक्तिगत जीवन, रोजगारी, व्यवसायिक कारोबार सबैमा जोखिम व्याप्त छ । दुर्घटना भई क्षति हुन सक्छ । अनिश्चित जोखिम हस्तान्तरण गरी क्षतिपूर्ति प्राप्त गर्ने माध्यम बीमा हो । समान प्रकृतिको अनिश्चित जोखिमले ग्रस्त भएका व्यक्ति वा समुदायले आफ्नो जोखिम अनुरूप बीमाशुल्क बुभाई करारको माध्यमबाट घटना भएमा क्षतिपूर्ति प्राप्त गर्ने माध्यम नै बीमा हो । घटना सधैं अनिश्चित नै हुने भएकाले सबैका लागि क्षतिपूर्ति दिने नभई प्राप्त वा जम्मा भएको बीमाशुल्क कोषबाट क्षति हुने वर्गलाई भुक्तानी दिने व्यवस्था बीमाले गर्दछ ।

माथि जोखिमका बारेमा चर्चा भइसकेको छ । बीमा जोखिम हस्तान्तरण गर्ने उपाय हो । त्यसैले बीमा हुन अनिश्चित प्रकारको जोखिम हुनैपर्दछ । बीमाको सम्बन्ध कुनै न कुनै रूपमा जोखिमसँग जोडिएको हुन्छ । बीमा जोखिम हस्तान्तरणको एक करार हो ।

हरेक करार वा सम्झौता दुई पक्षका बीचमा सम्पन्न हुन्छ । बीमा पनि दुई

पक्षका बीचमा हुने यस्तै करार हो । बीमा गर्दा कम्पनी (बिमक) बीमा गर्ने व्यक्ति (बिमित) बीचमा करार गरिन्छ । यसमा बीमाको विषयवस्तुमा हुने जोखिमको क्षतिपूर्तिको भार बीमाको माध्यमबाट बिमकमा सार्ने गरिन्छ । यसका लागि बीमा कम्पनीले बीमाशुल्क लिन्छ र बीमाशुल्क अंश/अंश वा एकमुष्ट रूपमा पनि बुझाउन सकिन्छ । यस्तो अवस्था पश्चात् बीमाको विषयवस्तुमा तोकिएको जोखिमबाट हानी/नोक्सानी भएमा आफूले स्वीकार गरे अनुसारको मूल्यांकनमा तोकिएको हदमा नबढ्ने गरी बीमा कम्पनीले क्षति बेहोर्ने गर्दछ । करार दुई पक्षबीच हुने हुँदा एकअर्काको धारणा स्पष्ट हुने गरी बीमा सुरक्षण माग्ने र क्षतिपूर्ति दिने व्याख्या गरी करार सम्पन्न हुन्छ । बीमा करारलाई बीमालेख भनिन्छ जुन लिखित रूपमा छापिएको वा टाइप गरिएको अवस्थामा प्रस्तुत हुन्छ । बीमालेखमा बीमा गर्न प्रस्ताव गर्नेले बीमा प्रस्ताव गर्दा उल्लेख गरिएका उद्घोषणलाई आधार मानी प्रस्तावकको नाम, ठेगाना, जोखिम विवरण, बीमाशुल्क बुझाएको, बीमा भएको वस्तु/दायित्व/व्यक्ति वा अन्य बीमा गरिएको परिसर वा अन्य बीमा अवधि, शर्त वा अन्य प्रतिबन्धात्मक व्यवस्था वर्णन गरिएको हुन्छ ।

प्रत्येक करारमा शर्त भएजस्तै बीमा करारमा पनि जोखिम परिवर्तन भएमा सूचना गर्नुपर्ने, दाबी (क्षति) माग गर्दा खुलाउनुपर्ने व्यहोरा उल्लेख गर्नुपर्ने, दाबी विवाद भएमा समाधान गर्ने तरिका तथा क्षतिपूर्तिमा कुनै बन्देज हुने भएमा सोको शर्त आदि उल्लेख भएको हुन्छ ।

बीमाको उत्पत्ति र विकास

मानिसले आफ्नो सुरक्षाको खोजी अवश्य नै गर्नुपर्दछ । प्राचीनकालमा जब व्यापारिक कर्महरू प्रारम्भ भए त्यसबेलादेखि नै मान्छेले व्यापारको सुरक्षाको खोजी गर्‍यो । वास्तवमा जोखिमको भारबाट बच्ने उपायको खोजीबाट नै बीमाको जन्म भएको हो ।

लोकजीवन र प्राचीन समाजमा मानिसले एकअर्कालाई सहयोग गर्ने र सामाजिक सम्बन्धको आधारमा सहयोगी हुने प्रक्रियाको सुरुआत गर्‍यो । हामीले गुठीको नाम सुनेका छौं । यो पनि प्राचीन सहयोगको परम्पराकै अवशेष हो । अरू परिवार वा समुदायका सदस्यलाई अफट्यारो पर्दा सहयोग गर्ने प्रवृत्ति मानवीय प्रवृत्ति नै हो । यही प्रवृत्तिबाट बीमाले पनि आधार प्राप्त गर्‍यो र बीमाको जन्म भयो ।

बीमाको प्रचलनको पृष्ठभूमि खोज्दै जाँदा इ.पू. ३००० वर्षअघिको बेबोलोनिया

र सुमरमा पुगनुपर्ने हुन्छ । यी दुवै स्थान अहिलेको इराकमा पर्दछन् । त्यसबेला यी दुई राज्यका व्यापारीहरूले जहाजमा हुने चोरी, डकैती तथा अन्य क्षतिबाट बच्नका लागि सामुहिक रूपमा कोषको निर्माण गर्दथे र त्यही कोषबाट यस्ता जोखिमहरूको क्षतिपूर्ति गर्दथे ।

इ.पू. अठारौं शताब्दीमा बेबेलोनियाका राजा हम्मुरवीले त कानुन नै बनाएर व्यापारिक क्षतिको क्षतिपूर्तिको व्यवस्था गरेका थिए । यस कानुनलाई हम्मुरवी कानुन भनिन्छ । यसमा सामुद्रिक मार्गमा हुने चोरी, डकैतीबाट हुने नोक्सानीको क्षतिपूर्तिमा व्यावहारिक पक्षहरू उल्लेख गरिएका थिए । उदाहरणका लागि समुद्री मार्गबाट व्यापार गर्ने व्यापारीको सामान चोरी भएमा चोरी भएको सामान बराबर पैसा उपलब्ध गराउने र ऋण भएमा ऋण मुक्त गराउने व्यवस्था कानुनमा नै उल्लेख गरिएको थियो ।

इ.पू. ६०० वर्षअघि यस्तै व्यवस्था भारत वर्षमा पनि थियो भन्ने कुरा वैदिक ग्रन्थहरूमा उल्लेख छ भने ग्रीसमा इ.पू. ४०० वर्ष अघि यस्तो व्यवस्था रहेको थियो । रोमेली समाजमा चाहिँ यस व्यवस्थालाई कानुनी आधार मानी राज्यले नै यस्तो बचत कोषको व्यवस्था गरी क्षतिपूर्ति दिने कुरा उल्लेख गरिएको थियो । रोममा मानिसको मृत्यु हुँदा समुदायका सदस्यबाट दाहसंस्कार तथा क्रियाखर्च दिन पैसा संकलन गर्ने परम्परा थियो ।

फोनेसिया (वर्तमान लेवनान) मा व्यापारीहरूले इ.पू. १२ औं शताब्दीमा बीमाको प्रचलन प्रारम्भ गरेको पाइन्छ । अंग्रेजीमा *Bottomary Bond* भनिने यसमा पानीजहाज धितो राखी ऋण दिने प्रचलन थियो । त्यस्तै *Rospondeatia Bond* अर्थात् जहाजमा रहेको मालसामान धितो राखी ऋण दिने पनि प्रचलन थियो । यी व्यवस्थामा व्यापारीलाई समुद्री यात्राका लागि ऋण उपलब्ध गराइन्थ्यो । यसमा व्यापारीले व्यापारिक यात्रा सफल भएमा प्रत्येक यात्राका ऋण व्याज सहित तिर्थे भने यात्रा सफल नभएमा यस्तो ऋण मिनाहा गरिन्थ्यो । यसरी लिने ब्याजको दर सामान्य दर भन्दा केही बढी हुन्थ्यो । यात्रा सफल नभएमा मिनाहा दिनुपर्ने अवस्थाको लागि थप शुल्कका रूपमा बढी ब्याजदर लिइएको हुन्थ्यो जुन आधुनिक बीमामा 'बीमाशुल्क' को अवधारणा बमोजिम भएको पाइन्छ । बीमाको यस्तो प्रचलन एसियाको अन्य भागमा चौथो शताब्दीमा पनि प्रयोगमा ल्याइएको पाइन्छ । पाश्चात्य सभ्यताको मध्ययुग पाँचौँदेखि पन्ध्रौँ शताब्दीसम्मको समय हो । यस समयमा बेलायत र इटालीमा कारखानामा काम गर्ने मजदुर बिरामी

भएमा वा मरेमा परिवारका सदस्यलाई विशेष आर्थिक सहयोग उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिएको थियो ।

आधुनिक काल र बीमा

आधुनिक युगमा बीमाको विकास आधुनिक सन्दर्भमा नै हुन थाल्यो । इटालीका यहूदीहरूले १२औं शताब्दीमा मुनाफाकै आधारमा सुरु गरेको सामुद्रिक बीमा विस्तारै अन्य क्षेत्रमा पनि प्रवेश गऱ्यो । इटालीबाट निर्वासित यी यहूदीहरू पोर्चुगल, स्पेन, फ्रान्सलगायतका देशमा बस्न थालेपछि बीमाको प्रचलन आधुनिक रूपमा नै सुरु हुन थाल्यो । बेलायतमा १६ देखि १८ औं शताब्दीका बीचमा बीमाको प्रचलनको आधुनिक रूपहरू तयार भए । बेलायतमा १५०० सन्को अन्त्यतिर पहिलो पटक बीमा नीति लिखित रूपमा आएको पाइन्छ । मैत्री समाज/समुदाय (Friendly Societies) नामक समुदायले अन्य कार्यका अतिरिक्त बीमाको कार्य पनि गर्दथ्यो र समुदायका सदस्यहरूको जीवन बीमा गर्दथ्यो । सम्भवतः जीवन बीमाको पहिलो आधुनिक प्रयास पनि यही नै थियो । यसका लागि मजदुरहरूको रकमबाट कोष जम्मा गरिन्थ्यो । र मजदुर बिरामी भएमा वा उसको मृत्यु भएमा निज वा निजका परिवारलाई सहयोग गरिन्थ्यो । प्रारम्भमा गलत र कमजोर व्यवस्थापनका कारण यस्ता धेरै समाज टाट पल्टिए । यस्तो अवस्था आएपछि १७९३ मा बेलायत सरकारले मैत्री समाज सम्बन्धी कानूनको व्यवस्था गऱ्यो र यस्तो संस्थाको सञ्चालनमा नियमितता ल्यायो ।

बेलायतमा सन् १७०० को प्रारम्भमा सामुद्रिक व्यापारी र व्यापारको जोखिम कम गर्न क्षतिपूर्ति दिने व्यवस्था प्रारम्भ भयो । सामुद्रिक व्यापारी र सामान ढुवानी गर्ने मानिसहरूले अनौपचारिक रूपमा भए पनि सामानको क्षतिपूर्ति बापत बीमालाई प्रयोगमा ल्याए । एडबर्ड लोयडस भन्ने कफी बिक्रेताको पसलमा जम्मा भएर व्यापारीहरूले बीमाको प्रयोग सुरु गरेको हुँदा पछि यसलाई लोयडस नाम दिइयो र यसले लोयडस अफ लन्डनको नाममा औपचारिक संस्थाको रूप प्राप्त गऱ्यो । सामुद्रिक बीमाका औपचारिक स्थापनाको रूपमा यसैलाई लिने गरिन्छ ।

औद्योगिक विकास र सहरीकरणका कारण युरोप र उत्तर अमेरिकाको जीवन र आर्थिक कारोबारमा नयाँ-नयाँ जोखिमहरू थपिन थाले । संयुक्त परिवार एकात्मक परिवारमा रूपान्तरण हुन थालेपछि यो अवस्था भन् चर्को रूपमा

आयो । सन् १६६६ मा लन्डनमा ठूलो आगलागी भयो । पाँच दिनसम्म रहेको यस आगलागीले लन्डनका ८५ प्रतिशत घरहरू नष्ट पार्यो । यी दिनहरूमा रियल स्टेट कम्पनीहरूले नयाँ घर बनाइदिए र जग्गाधनीहरूलाई बेच्न थाले । यस घटनापछि बेलायतमा अग्नि बीमाको सुरुआत भयो । चाँडै नै बेलायतमा अग्नि बीमाले व्यापकता प्राप्त गर्‍यो र अग्नि बीमा कम्पनीहरू पनि खुले ।

अठारौँ शताब्दीको औद्योगिक क्रान्तिले युरोपलाई नयाँ गति मात्र दिएन, यातायात र कलकारखानाको ठूलो विकास पनि भयो । यसले मजदुर वर्गको संख्यामा पनि भारी वृद्धि भयो । सहरीकरणले अरु गति लियो र सामान, साधन, कारखाना लगायत पुँजी/सरसम्पत्तिका साथै मजदुरको क्षतिमा पनि वृद्धि भयो । औद्योगिक नगरीहरू जस्तै युरोपको लन्डन, ह्यामवर्ग, फ्रान्सको पेरिस, रूसको सेन्ट पिसवर्ग, अमेरिकाको फिलाडेल्फिया र न्युयोर्कको जनसंख्यामा अत्यधिक बढेत्तरी भयो । यसले सहरी क्षेत्रमा बीमाको आवश्यकता बढायो र बीमाको संस्थागत विकासमा पनि तीव्रता आयो ।

अमेरिकामा पनि बीमाको विकास १८औँ शताब्दीबाट नै भयो । सन् १७२० मा बेन्जामिन फ्रान्कलिनले फिलाडेल्फियामा भएको भीषण आगलागीबाट भएको घरहरूको क्षतिको बीमा रकम उपलब्ध गराए । यसका लागि कम्पनीको स्थापना गरी नागरिकबाट पैसा जम्मा गरी लगानी कोष नै तयार पारियो । यसमा ब्याजको रकम नोक्सानीको लागि दिइएको थियो भने लाभांश चाहिँ लगानी गर्नेलाई दिने व्यवस्था गरिएको थियो ।

सन् १७९२ मा त अमेरिकामा ६ लाख डलरको लगानीसहित बीमा कम्पनीको स्थापना भयो र यो सामुद्रिक बीमा थियो । सन् १८०० पछि अमेरिकामा जीवन बीमा तथा अन्य प्रकारका बीमा कम्पनी खुल्ने प्रक्रियामा पर्याप्त बढेत्तरी भयो ।

सन् १८६९ मा अमेरिकाको सर्वोच्च अदालतले राज्य तथा संघहरूमा बीमा कानुन ल्याउने आदेश दियो र सबै राज्यहरूले बीमा विभाग नै खोली बीमा कम्पनीहरूको नियमितता वा अनियमितताको अध्ययन तथा कारबाही गर्ने थिती बसाले । यसरी अमेरिकामा बीमा राज्यको एउटा महत्वपूर्ण अंग बन्यो । १९ औँ २० औँ शताब्दीमा अमेरिका र युरोपका औद्योगिक देश तथा अन्य विकसित देशहरूमा बीमाका नयाँ क्षेत्रहरू विकसित भए । औषधि विज्ञानमा

आएको प्रगतिसँगै औषधोपचार बीमा पनि सुरु भयो । औद्योगिक क्षेत्रमा काम गर्ने मजदुरहरूको विशेष सुरक्षाका लागि क्षतिपूर्ति कानूनको व्यवस्था भयो भने धेरै सामाजिक सुरक्षाको क्षेत्रमा लगानी वृद्धि गर्दै राज्यबाट बेरोजगार बीमा र राष्ट्रिय स्वास्थ्य बीमा सम्बन्धी नीतिहरू नै पारित गरी बीमालाई सबै क्षेत्रका सामाजिक सुरक्षाका माध्यमका रूपमा परिभाषित गर्‍यो ।

यातायातको क्षेत्रमा पनि नयाँ बीमा व्यवस्थाको प्रारम्भ भयो । संयुक्त राज्य अमेरिकामा सन् १८९७ मा पहिलो पटक अटोमोबाइल बीमाको सुरुवात भयो । यस क्रममा रेल्वे, बीमा, हवाई बीमा, दुर्घटना बीमा, चोरी बीमा र जहाजी यात्रु बीमाहरू पनि प्रारम्भ भए ।

सन् १९५० भन्दा अगाडि सम्पत्ति वा दायित्व सम्बन्धी बीमा मात्र कार्यान्वयनमा थिए भने सन् १९५० पछि बीमामा प्याकेज नीति नै प्रारम्भ भएको छ जसमा विभिन्न प्रकारका बीमालाई प्याकेज नीतिका रूपमा स्वीकार गरिएको पाइन्छ । उदाहरणका लागि घर मालिकले गर्ने बीमामा सम्पत्ति र दायित्व दुवै समावेश गरिएको छ । सन् १९६५ मा अमेरिकी कांग्रेसले स्वास्थ्य बीमाको सामाजिक सुरक्षा व्यवस्थालाई बलियो बनाउने बीमा नीति ल्याएको छ ।

१९७० को वर्ष पुँजीवादी युगको संकट र संघर्षको वर्ष हो । विश्व आर्थिक मन्दीको चपेटाले पुँजीवाद औद्योगिक देशलाई हल्लायो । यसले बीमा, बैंकिङ, सुरक्षा, उत्पादन सेवा सबैतिर समस्या पनि ल्यायो । यस्ता घटनापछि बीमाको क्षेत्रमा पनि परिवर्तन आयो । बीमालाई व्यवसाय र व्यापारको रूपमा पनि स्थापना गर्दै बैंकिङ र बीमालाई विशेष रूपमा हेरियो ।

आधुनिक युगमा प्रविधिको विकाससँग बीमालाई पनि बैंकिङ सुविधा प्रदान गर्न थालिएको छ । संयुक्त राज्य अमेरिकामा कतिपय बीमा कम्पनीले बचत खाता र अन्य व्यापारिक कारोबार समेत गर्न थालेका छन् भने जीवन बीमा कम्पनीले पेन्सन योजना र अन्य आर्थिक व्यवस्थापन सेवा ल्याएर बिमितहरूका जीवनमा सुविधा थप्ने कार्य गर्न थालेका छन् । युरोपेली समाजमा बीमा व्यवसाय ज्यादै फस्टाएको छ भने बीमा त्यहाँका मानिसहरूको जीवन पद्धति एवं जीवनशैली बनेको छ । बीमा गर्नु जीवन, सम्पत्ति, व्यापार सबैको सुरक्षा हो भन्ने वोधले मानिसको जीवनलाई बीमाले सरल बनाएको छ र कम्प्युटरको विकासले बीमाका बारेमा ज्ञान र सीमालाई पनि मानिसको

नजिक ल्याएको छ ।

नेपालमा बीमा व्यवसायको विकास

नेपालमा बीमाको इतिहास धेरै पुरानो छैन । वि.सं. २००७ सालको क्रान्तिभन्दा पहिले रघुपति जुट मिल (वि.सं. २००३), जुद्ध म्याच फ्याक्ट्री, विराटनगर कटन मिल, वीरगन्ज कटन मिल स्थापना भएका थिए । तिनको वित्तीय सहयोगको निम्ति नेपाल बैंक लिमिटेड वि.सं. १९९४ मा स्थापना भएपछि औद्योगिक प्रतिष्ठानको स्थापनाको साथै बीमा कम्पनीको आवश्यकता महसुस भएको थियो । बैंकले कर्जा प्रवाह गर्दा केही भारतीय बीमा कम्पनीले नेपालमा निर्जीवन बीमा सुरु गरेको पाइन्छ । बीमाको आवश्यकताको फलस्वरूप नेपाल बैंक लिमिटेडको सक्रियतामा वि.सं. २००४ सालमा नेपाल माल चालानी तथा बीमा कम्पनीको स्थापना भयो । यो संस्था नेपाल कम्पनी ऐनअन्तर्गत पाँचलाखको मूलधनमा नेपाल बैंक लिमिटेडको पूर्ण स्वामित्वमा स्थापना भएको थियो । वि.सं. २०१६ सालमा यो कम्पनी नेपाल इन्स्योरेन्स एन्ड ट्रान्सपोर्ट कम्पनी लि.मा परिवर्तन भयो । यसलाई वि.सं. २०४८ सालमा नेपाल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि. को नाममा पूर्णरूपले निर्जीवन बीमाको कार्य गर्ने गरी पुनः नामाकरण गरियो ।

वि.सं. २००७ सालको राजनीतिक परिवर्तनले देशमा विकासको लहर आउन थाल्यो । यातायातको विकासको साथै कलकारखानाहरू खुल्न थाले । व्यापार व्यवसायको विकास हुन थाल्यो । वि.सं. २०२५ साल अधिसम्म धेरै भारतीय बीमा कम्पनीहरू नेपालमा आए र गए पनि । त्यस बखतसम्म स्थायी रूपमा रहेको बीमा कम्पनी मध्ये रूवी जनरल इन्स्योरेन्स कम्पनी लिमिटेड (हाल नेशनल इन्स्योरेन्स कम्पनी), दि ओरियन्टल इन्स्योरेन्स कम्पनी लिमिटेड, स्टर्लिङ इन्स्योरेन्स कम्पनी लिमिटेड (पछि दि ओरियन्टल इन्स्योरेन्स कम्पनी लिमिटेडमा गाभिएको) आदि प्रमुख थिए । वि.सं. २०२४ साल पौष १ गते एक करोडको अधिकृत पुँजीमा राष्ट्रिय बीमा संस्थान प्रा.लि.को स्थापना भयो ।

राष्ट्रिय बीमा संस्थान ऐन, २०२५ आएपछि यसलाई राष्ट्रिय बीमा संस्थानमा परिवर्तन गरियो । यसले स्थापनाको प्रारम्भमा निर्जीवन बीमाको कार्य गरी वि.सं. २०२९ देखि जीवन बीमा प्रारम्भ गर्‍यो । वि.सं. २०४६ साल अगाडि बीमा व्यवसाय गर्ने निजी स्तरको कम्पनीको रूपमा वि.सं. २०४४ सालमा

नेशनल लाइफ एन्ड जनरल इन्स्योरेन्स कम्पनी लिमिटेडको मात्र स्थापना भएको थियो । यसले सुरुमा निर्जीवन बीमा व्यवसाय र त्यसको दुई वर्षपछि मात्र जीवन बीमा व्यवसाय गर्ने गरी स्वीकृति पाएको थियो ।

नेपालमा प्रजातन्त्रको पुनर्वहाली पश्चात् आ.व. २०४६/४७ मा नेपाल सरकारले अपनाएको आर्थिक उदारीकरणको फलस्वरूप बीमा क्षेत्र पनि निजीस्तरका लागि खुला हुन पुग्यो । फलस्वरूप विभिन्न निर्जीवन तथा जीवन बीमा कम्पनीहरूले बीमा व्यवसाय गर्ने इजाजत पाए । हालसम्म २० वटा निर्जीवन, १८ वटा जीवन र १ पूनर्बिमा कम्पनीहरू नेपालको बीमा बजारमा कार्यरत रहेका छन् ।

बीमाका सिद्धान्तहरू

जोखिम हस्तान्तरणको माध्यमको रूपमा बीमाले करारका रूपमा आफ्नो कार्य कार्यान्वयन गरिरहँदा र यसको क्रमिक विकास भइरहँदा यसमा समस्या एवं विवाद समेत थपिँदै गए । यी समस्याहरूको समाधान र भविष्यका लागि नजिर निर्माणका काममा नै क्रमशः यसका सिद्धान्तहरूको विकास पनि हुँदै गयो । बीमामा सिद्धान्त भनेको एक प्रकारले नियमको निर्माण गर्ने प्रक्रिया हो । सिद्धान्त बीमाको कारोबारलाई निर्देशित गर्ने पक्ष हो र संसारका सबै देशमा बीमाका सिद्धान्तहरू प्रायः सबै एकै किसिमले निर्देशित हुन्छन् र लागु पनि हुन्छ । बीमा प्रस्ताव कसले गर्न पाउने ? प्रस्ताव गरिँदा प्रस्तावको कर्तव्य के के हुने ? के कस्तो जोखिम हस्तान्तरणको माग गरियो र क्षति केबाट भयो ? क्षति कति भयो र कसरी दिनुपर्ने देखियो ? क्षति उत्पन्न हुँदा अर्को कुनै तेस्रो पक्ष जिम्मेवार देखियो कि ? प्रस्तावक आफैँले वा अरुको तर्फबाट एउटै विषयलाई दुई वा बढी बीमा करार गरेको देखियो कि ? यस्तै काम कारबाहीको लागि निर्देशित सिद्धान्तहरूको प्रयोग गरिन्छ । यी सिद्धान्तका बोध गरेपछि नै बीमाको बारेको ज्ञान स्पष्ट हुन्छ । बीमाका आधारभूत सिद्धान्तहरू निम्न बमोजिम छन्:

१. बीमायोग्य हितको सिद्धान्त

जोखिम हस्तान्तरण गरी बीमा करार गर्न प्रस्ताव गर्दा संरक्षण हुने विषय वस्तुमा प्रस्तावकको बीमायोग्य हितको उपस्थिति हुनुपर्ने हुन्छ । प्रस्ताव केको गरिएको छ ? करारमा के के बीमा गरिएको छ यी सबै कुरा खुल्न जरूरी

छ । जस्तै मोटर बीमा हुँदा एक ठोस वस्तु मोटरको बीमा गरिएको हो भनिन्छ तर सो नभई उक्त मोटर बीमाको विषयवस्तु मात्र हो । यस्तै घर, सामान, हवाइजहाज, दायित्व पनि बीमाका विषयवस्तुहरू हुन् । बीमाको विषयवस्तु उपर बीमा गर्ने व्यक्ति (विमित) को मौद्रिक हित वा स्वार्थ रहेको हुन्छ भने सोही स्वार्थ वा हितलाई बीमायोग्य हित भनिन्छ । बीमा गर्ने व्यक्ति र बीमाको विषयवस्तु सम्पत्ति वा दायित्व उपर रहेको कानून समेत अधिकार अनुरूप आर्थिक रूपमा नाप्न सकिने स्वार्थ नै बीमा योग्य हित वा स्वार्थ हो ।

निर्जीवन बीमातर्फ सम्पत्ति बीमामा सम्पत्तिको एकलो स्वामित्वका कारण एवं सम्पत्तिको प्रयोगले तेश्रो पक्षलाई पुन्याएको क्षति उपर बेहोर्नुपर्ने कानुनी दायित्वमा बीमायोग्य हित भयो । सम्पत्तिको एकलो स्वामित्व बाहेक आंशिक वा संयुक्त स्वामित्व, ऋण दिने र लिने बीचको सम्बन्धमा ऋणको हदसम्म, सामान जिम्मा लिने, प्रयोग गर्ने, रोजगार दिनेले कामदारको जीवनमा, मृतकद्वारा इच्छाइएको कुराको लागि अधिकार प्राप्त अदालतबाट सम्पत्ति रेखदेख गर्ने जिम्मेवारी पाएको व्यक्ति व्यवसायिक दायित्व पूरा गर्न नसकेको (टाट पल्टेको) मुद्दा मामिलाको विषयवस्तु बन्न पुगेको सम्पत्ति नियन्त्रण गर्न र रेखदेख गर्न अदालतबाट खटिएको व्यक्ति यी सबैमा बीमायोग्य हित रहन्छ । जीवन बीमातर्फ व्यक्तिको जीवनमा, पारिवारिक सम्बन्धमा, पत्नीको जीवनमा, साहुको आसामीका जीवनमा बीमा गर्न बीमायोग्य हित रहन्छ । बीमा गर्ने कम्पनीले स्वीकारेको विभिन्न जोखिम अर्को बीमा कम्पनीमा बीमा करार गर्दा पनि बीमायोग्य हित रहन्छ । यस्तो करारलाई पुनर्बीमा भनिन्छ, र पुनर्बीमा पनि बिमकको आफ्नो जोखिम हस्तान्तरण वा व्यवस्थापन गर्ने एक अवस्था हो ।

२. परम सद्विश्वासको सिद्धान्त

बीमा खरिद गर्न चाहने प्रस्तावकले बिमकले जारी गर्न सक्ने बीमालेख र त्यसका सर्तहरूका नमुनाहरू अग्रिम रूपमा अध्ययन गर्न सक्दछ, तर बिमकले बीमालेख जारी गर्न आवश्यक पर्ने सबै तथ्यहरू पाउन सक्दैन । बिमकले प्रस्तावित जोखिमको निरीक्षण गर्न गराउन सके तापनि जोखिमसँग सम्बन्धित सबै तथ्यका निमित्त प्रस्तावकले उपलब्ध गराएको सूचनाको हदसम्म मात्र ज्ञान पाउँछन् । यस्तो परिस्थितिको समाधान गर्न बीमा करारमा परम सद्विश्वासको सिद्धान्तको जन्म हुन गयो र बीमा करारलाई

परम सद्विश्वासको करारको संज्ञा दिइयो ।

बीमकको हकमा पनि यस सिद्धान्तको पालना गर्नका लागि बिमितलाई बेफाइदा हुने गरी करार गर्न नपाउने, कानुनले मान्यता नदिने बीमा प्रस्ताव भएमा सो बीमा गर्न नपाउने र भ्रम पर्ने गरी शर्तहरू उल्लेख गर्न नपाउने कर्तव्य रहन्छ ।

परम सद्विश्वास बीमा करारमा अन्तरनिहित महत्वपूर्ण सर्त भएकाले बीमा प्रस्तावकको पूर्णरूपमा आवश्यक पर्ने तथ्य खुलाउनुपर्दछ । यी आवश्यक पर्ने तथा अनिवार्य रूपमा उल्लेख गर्ने पर्ने तथ्य थाहा हुँदाहुँदै लुकाएमा फाइदा लिन खोजेको अभिप्राय राखेको ठानिन्छ । यस्तो कर्तव्य पालना नगरेमा बदनियतको प्रकृति हेरी बिमकबाट करार भङ्ग हुनसक्छ । त्यसैले सम्पूर्ण तथ्य लगायत सामान्य आवश्यक हुनुपर्ने तथ्यको बारेमा बिमकलाई सबै सूचना दिनुपर्दछ । आवश्यक तथ्य दिन महसुस नगरेमा र थाहा नभएको भन्ने आधारमा पछि पर्नसक्ने प्रतिकूल असरको जिम्मेवारी बिमितमै रहन्छ । बिमकले बीमाशुल्क निर्धारण गर्न वा प्रस्तावित जोखिम स्वीकार गर्ने वा नगर्ने निर्णयमा पुग्न बीमाको विषयवस्तुको वस्तुगत तथ्यहरूको जानकारी चाहिन्छ । बीमा अवधिभित्र पनि तथ्य परिवर्तन भएमा जानकारी गराउनुपर्ने बिमितको कर्तव्य रहन्छ । यसरी तथ्य प्रस्तुत नगरी बसेमा त्यसको जिम्मेवार वा हानी नोक्सानीको सबै जिम्मा बिमितले नै लिनपर्दछ । जीवन बीमा प्रस्ताव गर्दा उमेरको प्रमाण, स्वास्थ्य विवरण, आयस्रोत सम्बन्धी विवरण नै यसका वस्तुगत तथ्य हुन् ।

निर्जीवन बीमा प्रस्ताव गर्दा उदाहरणको लागि मोटर बीमाको प्रस्तावमा सवारीको प्रयोग, विगतको दुर्घटना, चालक इजाजत पत्र रद्ध भएको/नभएको, सवारी सडकमा लग्न योग्य अवस्थामा रहे/नरहेको, अन्य कुनै बीमा कम्पनीद्वारा बीमा प्रस्ताव अस्वीकार गरेको, बीमाशुल्क बढाएको वा विशेष सर्त राखेको, बीमालेख बीचैमा रद्ध गरिदिएको वा बीमा नवीकरण अस्वीकार गरिदिएको आदि विवरणहरू वस्तुगत तथ्य हुन् । बीमाका विषयगत विवरणहरू प्रस्तुत गर्दा केही तथ्यहरू भने खुलाउन आवश्यक पर्दैन । जस्तै कानुनमा उल्लेख भएको व्यवस्था, बिमकलाई साधारणतया थाहा नै हुनुपर्ने घटना, जोखिमको प्रकृति घट्ने सूचना जस्तै: अग्नि नियन्त्रण उपकरण जडान गरिएको सूचना, यस अघिको बीमालेखमा परेका क्षति विवरणहरू जानकारी गराएकोमा वा यस बीमाको दावी गरिएको थियो भने जानकारी गराएकोमा हालको बिमकले थप विवरण माग नगरेमा, बिमकको सर्भेयरलाई ज्ञान हुनसक्ने र परोक्ष देख्न

सक्ने, सोधपुछ गरी सूचना लिन सक्ने तथ्य (तर बीमा प्रस्ताव गर्नेले सर्भेयरलाई तथ्य लुकाउन नहुने) बीमा प्रस्तावकलाई थाहा नै नहुने तथ्य वा आफ्नो ज्ञानभन्दा बाहिरको तथ्य जस्ता कुराहरू यसअन्तर्गत पर्दछन् ।

३. नजिकको सम्बन्धको कारणको सिद्धान्त

बीमा करार हुँदा करार पक्ष बिमित र बिमक दुवैलाई स्पष्ट हुने गरी कुनकुन जोखिम विरुद्ध बीमा भएको छ सो किटान हुनु जरुरी छ । सो भएमा मात्र दुवै पक्षको करार प्रतिको धारणा खुलस्त हुन्छ । बीमाको क्षतिपूर्ति दिने दायित्व बीमा करारमा किटान गरिएको जोखिमको घटनाको नजिकको कारणमा मात्र निर्भर रहन्छ । यो निर्जीवन बीमामा लागु हुने अर्को महत्वपूर्ण सिद्धान्त हो । आगलागी भएमा मात्र क्षतिपूर्ति दिने भनी गरिएको करारमा बाढीबाट घर नोक्सान भएमा सो क्षतिपूर्ति हुँदैन । बीमा करारमा बीमा भएका जोखिम, बीमा नगरिएको वा नहुने अपवाद परेका जोखिम एवमं अन्य जोखिम सबै उल्लेख भएका हुन्छन् । अन्य स्वतन्त्र क्षतिको कारण नभई मुख्य बीमा गरिएको जोखिमबाट क्षति हुनुपर्दछ भन्ने यो सिद्धान्तको उद्देश्य हो ।

जीवन बीमातर्फ पनि जीवन बीमा गराइएको व्यक्तिको मृत्यु हुनाको कारण अपवादमा परेका जोखिमबाट भएको छ छैन खोजी गर्ने कार्य गरिन्छ ।

४. क्षतिपूर्तिको सिद्धान्त

बीमा जोखिम हस्तान्तरण गरी बीमा गरिएको जोखिमबाट भएको क्षतिपूर्ति लिने कार्य भएकाले यो सिद्धान्त बीमाको केन्द्रविन्दु मानिन्छ । क्षतिपश्चात् बिमितलाई आर्थिक रूपले क्षतिपूर्ति प्रदान गरी साविककै अवस्थामा पुऱ्याउनु यस सिद्धान्तको कार्य हो । बीमा क्षतिपूर्ति लिई मुनाफा गर्ने करार होइन र यसलाई त्यस अर्थमा बुझ्नु पनि हुँदैन । बिमितको बीमा हुने विषयवस्तु उपर रहेको हितको बीमा गरिएकाले बीमायोग्य हित र क्षतिपूर्ति बीचको गहिरो सम्बन्ध कायम रहन्छ । क्षतिपूर्ति दिनुपर्दा बिमितको उसको हित (मौद्रिक मुल्यमा मापन हुने गरी) भन्दा बढी हुने गरी क्षतिपूर्ति दिनु हुँदैन ।

जीवन बीमातर्फ यो सिद्धान्त लागु हुँदैन तापनि घुमाउरो पारामा यस सिद्धान्तको प्रयोग भएको हुन्छ । व्यक्तिको जीवन मौद्रिक मुल्यमा मापन गर्न सकिन्न र अमूल्य हुन्छ तर आफ्नो बीमा शुल्क बुझाउने क्षमताले किटान गरी खरिद गरेको बीमालेख रकम नै क्षतिपूर्तिको हद हुनजान्छ । यही

व्याख्याले क्षतिपूर्तिको सिद्धान्त जीवन बीमामा समेत लागु भएको मानिन्छ । सोही गरी निर्जीवनतर्फ कारोबार हुने व्यक्तिगत दुर्घटना बीमा समेतमा जीवन बीमामा लागु हुने व्याख्या नै कायम रहन्छ ।

निर्जीवन बीमा करारमा बिमकले दिने क्षतिपूर्तिको बाचा आफ्नो अधीनमा मात्र हुने गरी नगदमा दिने, मर्मत गरिदिने, सट्टाभर्ना गरिदिने भन्नेजस्ता भाषा प्रयोग गरेको हुन्छ । बिमितले क्षतिपूर्तिको माध्यम बिमकसँग गरेको करारका आधारमा नै हुन्छ । त्यसबाहेकको अन्य माध्यमका लागि उसले बिमकलाई कर गर्न पाउँदैन । जीवन बीमामा नगदमा दाबी भुक्तानी हुन्छ ।

निर्जीवन बीमाको किसिम हेरी क्षतिपूर्ति प्रदान गर्दा ह्यास कट्टी (बिमितले सम्पत्ति प्रयोग गरेको अवधि गणना गरी), बिमितले यति रकमसम्मको दावी गर्दिन भनी अग्रिम कवोल गरेको रकम, बीमा गर्दा गर्नुपर्ने वास्तविक बजार मूल्यभन्दा न्यून रकममा सम्पत्ति बीमा गरेको भए सो न्यून बीमा अनुसार प्रतिशत कट्टी तथा सम्पत्तिको अवशेष (Salvage) उद्न सक्ने भए सो कट्टी गरेर मात्र क्षतिपूर्ति दिने कार्य हुन्छ ।

माथि उल्लेखित न्यून बीमालाई व्याख्या गर्ने भाषा जस्तै 'यस बीमालेख अन्तर्गत बीमा गरिएको सम्पत्ति क्षति हुँदाको बखत वा अवस्था घोषित मूल्यभन्दा बजार मूल्य बढी भएमा बढी मूल्य बराबरको रकमको जोखिम बिमित स्वयम्ले बहन गरेको मानी सोही अनुसार पर्न पाउने समानुपातिक रकम बिमितले बेहोर्नुपर्नेछ' भनी उल्लेख हुन्छ । यसमा वैकल्पिक व्यवस्थाका लागि विकल्पवोधक भाषा पनि प्रयोग गरिएको हुन्छ । यस्तो वैकल्पिक भाषा सम्पत्ति बीमामा प्रयोग गरिन्छ । जीवन बीमाको क्षतिपूर्ति वा अन्य भुक्तानी नगदमा मात्र हुन्छ र अन्य कुनै रकम कट्टी गरिँदैन ।

५. प्रत्यासनको सिद्धान्त

क्षतिपूर्तिको सिद्धान्तमा उल्लेख क्षति भए अनुसार बिमितलाई आर्थिक रूपले क्षतिपूर्ति दिई साविककै अवस्थामा पुऱ्याइदिनुपर्दछ । बीमा नाफा गर्ने करार नभएको हुँदा क्षतिपूर्ति दिनुपर्दा बिमितको हितभन्दा बढी क्षतिपूर्ति दिनु हुँदैन । कुनै समयमा यस्तो परिस्थिति पर्नसक्छ जहाँ बिमितले बिमक बाहेक अन्य स्रोतबाट क्षतिपूर्ति असुल गर्न पाउने ठाउँ रहन्छ । बिमितको सम्पत्ति हानी नोक्सानी गर्नमा अर्को तेस्रो व्यक्ति कानुन बमोजिम जिम्मेवार भएमा उसले क्षतिपूर्ति भर्नुपर्ने हुन्छ । तर माथिको क्षतिपूर्ति सिद्धान्त अनुसार बिमित

साविककै अवस्थामा रहनुपर्ने हुँदा दुवैतिरबाट क्षति लिन मिल्दैन, बिमकबाट क्षतिपूर्ति प्राप्त गरेपछि तेस्रो पक्षबाट असुल हुने क्षतिपूर्तिको निमित्त कारबाही गर्ने अधिकार बिमकलाई सुम्पिनु पर्दछ । बिमक बिमितले दिएको अधिकारबाट अधिकार सम्पन्न हुनुलाई प्रत्यासन भनिन्छ अर्थात् बिमितको स्थानमा बिमक बस्ने अधिकार प्रत्यासन हुन्छ । यसमा एक व्यक्तिले अर्को व्यक्तिको स्वामित्व अधिकार र उपचार काम कारबाहीका लागि पाउनु प्रत्यासन हो । उदाहरणको लागि कुनै तेस्रो पक्षका कारणबाट बिमितको सम्पत्तिको हानि नोकसानी गराउने पक्षबाट असुल उपर गराउने कार्य गर्दछ । प्रत्यासनको व्यवस्था अन्तर्गत बिमकले पाउने हकमा केही बन्देजहरू पनि रहेका हुन्छन् । क्षतिपूर्तिको सिद्धान्तमा उल्लेख गरिएको न्यून बीमाको हिसाब भई कम क्षतिपूर्ति गरिएकोमा तेस्रो पक्षबाट क्षतिपूर्ति प्राप्त भएमा बीमकको प्रत्यासनले फिर्ता पाउने रकम आफूले तिरेको क्षतिपूर्ति रकमसम्म मात्र सीमित हुन्छ, बाँकी फरक रकम बिमितले नै लिन पाउने हुन्छ अर्थात् सह बीमाको प्रयोग भई वा बीमालेखमा उल्लेख गरेको बिमितले आफैँ क्षति बेहोर्ने भनी किटान गरेको अवस्थामा सो कट्टी गरी दाबी रकम बिमकबाट पाएपछि अन्य कुनै स्रोतबाट वा तेस्रो पक्षबाट रकम असुली भएमा यसरी पूर्वकट्टी भएको फरक रकम बिमितले नै आफैँ राख्न पाउँछ । बिमकले लिएमा उसलाई नाफा हुने हुँदा बीमाको सिद्धान्त अनुसार सो कार्य गर्न बिमकले पाउँदैन ।

बिमकले बीमालेख अन्तर्गत दायित्व स्वीकार नगरी बिमितसँगको व्यापारिक सम्बन्धलाई मध्यनजर गरी अनुग्रहका रूपमा क्षतिपूर्ति गरेकोमा प्रत्यासनको अधिकार रहँदैन । यस्तो अवस्थालाई क्षतिपूर्तिको सिद्धान्त नै पालना नगरिएको वा नभएको अवस्था मानिन्छ । बिमितमा रहेको अधिकार नै बिमकमा सर्ने भएको र बिमकले सोभै तेस्रो पक्षसँग कारबाही गर्न नपाउने भएकाले बिमकले प्रत्यासनको दफा बीमालेखमा राखी बिमकलाई दाबी असुल कार्यमा सहयोग पुऱ्याउने कर्तव्य बोध गराएको हुन्छ । 'बिमित यस बीमालेख अन्तर्गत क्षतिपूर्ति भुक्तानी प्राप्त गर्दा सो क्षति हानी नोकसानीको अन्य कुनै पक्षबाट क्षतिपूर्ति प्राप्त गर्न सक्ने रहेको छ भने त्यस्तो क्षतिपूर्ति प्राप्त अधिकार बिमकलाई सुम्पनुपर्नेछ । बिमकबाट क्षतिपूर्ति पाउनु अगावै वा पछि जुनसुकै बखत पनि वा सो गर्न बिमकले मनासिव र आवश्यक देखेको कामकारबाही बिमकको खर्चमा बिमितले गर्नुपर्नेछ वा सो गर्न बिमकलाई अनुमति दिनुपर्नेछ ।' यो निर्जीवन बीमाको व्यवस्था हो । प्रत्यासनको सिद्धान्तलाई क्षतिपूर्तिको सिद्धान्तको सहायक वा सहसिद्धान्त मानिन्छ ।

जीवन बीमा गरेबापत हकवालाले बिमकबाट क्षतिपूर्ति पाए यस्तो रकममा बिमकको हक लाग्दैन । जीवन बीमालेखमा भने प्रत्यासनको दफा नै राखिएको हुँदैन ।

६. योगदानको सिद्धान्त

यस सिद्धान्तलाई पनि क्षतिपूर्तिको सिद्धान्तको सहायक वा सहसिद्धान्त अन्तर्गत लिइएको छ । एउटै सम्पत्तिको बीमा अर्को वा दोस्रो बीमा कम्पनीमा पनि गराएको र क्षतिपूर्ति एउटा बीमा कम्पनीसँग माग गरिएको अवस्था आएमा अर्को बीमा कम्पनीले बीमाशुल्क बुझेको भए पनि दायित्वबाट अलग हुने स्थिति हुन्छ । दुवै बीमा कम्पनीहरूबाट बिमितले पुनः क्षतिपूर्ति प्राप्त गर्ने भएमा क्षतिपूर्तिको सिद्धान्तको पालन नभई मुनाफाको स्थिति रहन पुग्छ ।

योगदानको सिद्धान्तअनुसार समानुपातिक किसिमले बिमकहरू बीच हानी नोक्सानी बाँडफाँड गरिन्छ । करार वा बीमालेखमा परिस्थितिको बोध गराउन यो दफा राखिएको हुन्छ ।

बीमा गरिएको सम्पत्तिको हानी नोक्सानी बिमित वा अरु कुनै व्यक्तिले सोही सम्पत्ति अरूसँग पनि बीमा गराएको रहेछ भने बिमकले सो सम्पत्तिको लागि नोक्सानी भएको समानुपातिक रूपले दिनुपर्ने क्षतिपूर्तिभन्दा बढी दिने छैन भन्ने शर्त निर्जीवन बीमातर्फको सम्पत्तिको बीमालेखमा उल्लेख गरिएको हुन्छ ।

योगदानको सिद्धान्त प्रयोग वा पालना गर्नुपर्दा दुई वा दुईभन्दा बढी क्षतिपूर्ति लागू हुने गरी बीमालेखहरू जारी भएको, सबै बीमालेखमा एउटै शत प्रतिशत वा आंशिक प्रतिशत बीमायोग्य हितको उपस्थिति भएको, सबै बीमालेखमा एउटै जोखिमले क्षति उत्पन्न भएको, सबै बीमालेखको बीमाको विषयवस्तु एउटै भएको र सबै बीमालेखले दायित्व वहन गर्नुपर्ने भएको अवस्था देखिनु पर्दछ ।

दोहोरो बीमा खर्चको दृष्टिकोणले पनि व्यवहारमा कमै मात्र लागु भएको हुन्छ । धेरै मूल्यको सम्पत्ति बीमामा अग्रिम सहमति अनुसार आ-आफ्नो हिस्सा कटान गरी सहबीमा हुनसक्दछ, जसमा क्षति भएमा बिमकहरूले आ-आफ्नो दायित्व सकारेको हिस्सा अनुसार दावी भुक्तानी गर्दछन् । जीवन बीमामा योगदानको सिद्धान्त लागु हुँदैन ।

बीमा व्यवसायका किसिम

तपाईं बीमा गर्न चाहनुहुन्छ वा बीमाका विषयमा केही जान्न चाहनुहुन्छ भने बीमाका के कस्ता प्रकार छन् भन्ने कुरा थाहा पाउनु आवश्यक हुन्छ । बीमाअन्तर्गत मूलतः तीन प्रकारका बीमा पर्दछन् ।

१. जीवन बीमा व्यवसाय
२. निर्जीवन बीमा व्यवसाय
३. पुनर्बीमा व्यवसाय

जीवन बीमा

जीवन बीमाका बारेमा तपाईंले पक्कै केही न केही सुन्नुभएको होला, अथवा बीमा विषयमा गरिएको विज्ञापन पनि पढ्नु वा सुन्नुभएको होला । अझ परिवारमा तपाईं वा अन्य सदस्यहरूको बीमा पनि गरिएको होला । यसरी बीमाका विषयमा चर्चा हुँदा पनि बीमा भनेको के हो ? भनी छलफल गरेका छौं त ? बीमालाई कसैले कर घटाउन प्रयोग गरिने पैसाको रूपमा बुझ्छौं भने कसैले भविष्यका लागि सञ्चित धनका रूपमा पनि बुझ्छौं । वास्तवमा जीवनमा बीमा भनेको के हो भन्ने नबुझी बीमा गर्नु आफैँ अन्यायमा पर्नु हो त्यसो भए जीवन बीमा के हो त ?

जीवन बीमा जोखिम कम गराउने वा व्यवस्थापन गर्ने एउटा उपाय हो । जीवन बीमा निश्चित अवधिका लागि बीमा कम्पनी र व्यक्तिका बीच गरिएको एक प्रकारको आर्थिक सम्झौता हो । यसमा व्यक्तिले निश्चित समय, अवधि वा वर्ष तोकी सम्झौता गर्दछ र सम्झौता गर्ने व्यक्तिले आफू वा आफ्नो प्रतिनिधि मार्फत बीमा कम्पनीका सीमा वा शर्तहरूको अधीनमा रही कार्य गर्दछ र बीमा कम्पनीले आफ्नो शर्तअनुसारका कार्य पूरा गर्ने वाचा गर्दछ । बीमाको क्षेत्रमा बीमा गर्ने कम्पनीलाई बिमक, बीमा गर्ने व्यक्तिलाई बिमित र माध्यम प्रतिनिधिलाई अभिकर्ता भनिन्छ ।

जीवन बीमाका लागि अवधि तोकिएपछि बिमितले सिंगो अवधिभरका लागि सम्झौतानुसारको कति रकमको बीमा गर्ने सो कुरा निश्चित गर्दछ, सो रकमलाई बीमाको भाषामा बीमांक भनिन्छ । कति रकमको बीमा गर्ने भन्ने कुराको निर्णय बिमितले गर्नुपर्दछ ।

बीमा ऐन, २०४९ बमोजिम जीवन बीमा व्यवसाय भन्नाले कुनै खास रकम तिरेमा कुनै व्यक्तिको जीवन सम्बन्धमा निजको मृत्यु भएको अवस्थामा वा

निजको आयुको आधारमा किस्तावन्दीमा बुझाउने गरी कुनै खास रकम तिरेमा निजले वा निजको हकवालाले कुनै खास रकम पाउने गरी गरिने करार सम्बन्धी व्यवसाय सम्झनुपर्दछ ।

बीमा गर्ने प्रक्रियाको प्रारम्भ बीमाको प्रस्ताव फारम तथा व्यक्तिगत स्वास्थ्य सम्बन्धी विवरणबाट हुन्छ । यस्ता फारामहरू सम्बन्धित बीमा कम्पनीहरूबाट लिनुपर्दछ । ती फारामहरू बीमा गर्ने व्यक्ति स्वयम् वा बीमा अभिकर्ता मार्फत् पेस गर्न सकिनेछ । यी फारामहरूमा भएको सम्पूर्ण विवरणहरूलाई विश्लेषण गरी बीमाको प्रस्तावलाई स्वीकार गर्न हुने/नहुने बिमकले निर्णय गर्दछ । प्रस्ताव स्वीकार भएमा पहिलो किस्ता बीमाशुल्क भुक्तानी गरेपछि बीमा प्रारम्भ हुन्छ । बीमा स्वीकार भएपछि बीमा सम्बन्धी शर्त सुविधा सहितका कागजात बीमा कम्पनीले बिमितलाई दिन्छ । यस्ता कागजातलाई बीमालेख भनिन्छ । बीमाशुल्क बुझाउनको लागि पनि समय तोकिएको हुन्छ । यो समय एक मुष्ट वार्षिक, अर्धवार्षिक, त्रैमासिक वा मासिक पनि हुनसक्छ । बिमितलाई जस्तो वा जसरी सुविधा हुन्छ त्यही आधारमा बीमाको किस्ता बुझाउन सकिन्छ ।

जीवन बीमा कुनै व्यक्ति वा निजको परिवारको आर्थिक सुरक्षाका लागि गरिन्छ । बीमाको अवधि सकिएपछि निजको बीमालेखमा तोकिएको रकम र उक्त अवधिमा प्राप्त हुने अतिरिक्त रकम समेत एकमुष्ट रकम प्राप्त गर्न सक्नेछ । यसरी प्राप्त हुने अतिरिक्त रकमलाई बीमाको भाषामा बोनस भनिन्छ ।

मानिसको जीवनमा अनेक प्रकारका विपत्ति आउँछन् । यी विपत्तीमध्ये सबैभन्दा ठूलो विपत्ति मृत्यु हो । रोग व्याधि, दुर्घटना वा अन्य कुनै कारणले मानिसको अकाल मृत्यु हुनसक्छ । यस्तो अवस्थामा मृतकको परिवारलाई आर्थिक टेवा दिने माध्यम बीमा बन्दछ । बीमा गरेको समयमाविभिन्न बिमितको मृत्यु भएमा बिमितले इच्छाएको व्यक्ति वा कानुनले नजिकको हकदार ठहर्‍याएको व्यक्ति/व्यक्तिहरूलाई बीमालेखमा तोकिएको बीमांक रकम र उक्त अवधिसम्ममा आर्जन भएको बोनस समेत जोडी बिमकले एकमुष्ट रकम प्रदान गर्दछ ।

जीवन बीमा व्यवसायको प्रकार

मानिसको जीवनसँग सम्बन्धित जोखिमको विरुद्ध गरिने बीमालाई जीवन बीमा भनिन्छ । जीवन बीमाले विपत्ति परेको खण्डमा आर्थिक रूपले सुरक्षा प्रदान गर्दछ । बीमा योजना दीर्घकालीन रूपमा बचत गर्ने तरिका पनि हो ।

जीवन बीमा गरेको मानिसको मृत्यु भयो भने त्यसबखत बीमा बापतको रकम पाइन्छ र दीर्घजीवी भई बुढेसकालसम्म बाँचे पनि एकमुष्ट वा पटकपटक गरी नियमित रूपमा रकम पाइन्छ । जीवन बीमा गर्नका लागि जीवन बीमा कम्पनीसँग बीमा करार गर्नुपर्दछ । यस्तो करार जतिसुकै वर्षको हुनसक्ने भए पनि सामान्यतया: करार न्यूनतम ५ वर्षको हुन्छ । बीमाशुल्क कति लाग्ने भन्ने यकीन बीमा गर्ने व्यक्तिको उमेर, बीमांक रकम, स्वास्थ्यसम्बन्धी अवस्था आदिका आधारमा गरिन्छ । बिमितको मृत्यु हुनसक्ने सम्भावना जति बढी भयो उति धेरै बीमाशुल्क भुक्तानी गर्नुपर्ने हुन्छ । यसमा बीमाशुल्क एकमुष्ट वा पटक पटक गरी भुक्तानी गर्ने बीमाको प्रकारमा वार्षिक, त्रैमासिक, मासिक रूपमा बिमितको इच्छानुसार भुक्तानी गर्न सकिन्छ ।

बीमा गरेबापत पाउने सुविधा बीमाको प्रकार अनुसार फरक हुन्छ । समान्यतः विमितबाट प्राप्त भएको बीमाशुल्कको सट्टामा बीमा कम्पनीले बीमा अवधिसम्म बिमित जीवित रहेमा उसलाई नै वा बीमा अवधिभित्र बिमितको मृत्यु भएमा उसका कानुन बमोजिम हकवालालाई पूर्व निश्चित रकम एकमुष्ट रूपमा भुक्तानि दिने गरी बिमित र बीमा कम्पनीबीच भएको करार पत्रलाई बीमालेख भनिन्छ । बीमा कम्पनीबाट बिमित बाँचिरहेको अवस्थामा निजले किस्तावन्दी रूपमा बुझाएको बीमाशुल्कको बापत तोकिएको पूर्व निर्धारित रकम विमकले आर्जन गरेको मुनाफाबाट बोनससहित उसलाई भुक्तानी गरिन्छ र यदि निजको मृत्यु बीमा अवधिभित्र भएमा निजले आंशिक बीमाशुल्क भुक्तानी गरेको भए तापनि निजको हकवालालाई पूर्वनिश्चित बीमांक रकम बोनससहित एकमुष्ट रूपमा प्राप्त हुन्छ । मानवीय जीवनमा जीवन बीमाको निकै ठूलो महत्व रहेको छ । जीवन बीमाले आर्थिक सुरक्षा, लगानी तथा बचतको अवसर दिनुका साथै पुँजी निर्माण, करमा छुट र मानसिक शान्तिजस्ता सुविधा प्रदान गर्दछ । त्यसैले जीवन बीमा अनिवार्य बचत एवं आश्रितहरूको भलाइको व्यवस्था हुने उत्तम उपाय हो ।

जीवन बीमालाई मूल रूपमा देहायबमोजिम वर्गीकरण गर्न सकिन्छ

- (क) आजीवन जीवन बीमा
- (ख) सावधिक जीवन बीमा
- (ग) म्यादी जीवन बीमा
- (घ) एन्युटी बीमा

(क) आजीवन जीवन बीमा

एउटा निश्चित बीमाशुल्क निर्धारित अवधिसम्म किस्ताबन्दी रूपमा बिमकलाई बुझाउने तर बीमांक रकम भने बिमितको मृत्यु पश्चात् मात्र उसले इच्छाइएको वा हकवालाले पाउने बीमालाई आजीवन जीवन बीमा भनिन्छ । यस्तो बीमा अन्य बीमाहरू भन्दा सस्तो हुन्छ । अर्थात् आजीवन जीवन बीमा लिँदा बिमितले सुरुमै निश्चित भएको मितिसम्म बीमाशुल्क तिर्दै जाने, समय पुरा हुनु अगावै बीमालेख लिनेको मृत्यु भएमा त्यसपछिको बीमाशुल्क भुक्तानी गर्नु नपर्ने भई आश्रितले बीमा रकम पुरै पाउने हुन्छ । यो योजना अन्तर्गत सावधिक जीवन बीमा योजनामा जस्तो बीमा गर्नेको आफ्नो जीवनकालमा बीमाको रकम पाउने व्यवस्था होइन । आजीवन बीमा योजनालाई सावधिक वा म्यादी जीवन बीमा योजनामा बिमकको नियमानुसार परिवर्तन गर्न पनि सकिन्छ । आजीवन बीमा योजना बिमकको मुनाफामा सरिक (बोनस पाउने गरी) भएर वा नभएर दुवै अवस्थामा खरिद गर्न सकिन्छ ।

(ख) सावधिक जीवन बीमा

तोकिएको अवधिसम्म किस्ताबन्दी रूपमा बीमाशुल्क तिर्ने र सो अवधिपछि यदि बिमित जीवित छ भने उसैलाई र यदि जीवित छैन भने उसका हककावालालाई बीमांक रकम र आर्जित बोनस (यदि मुनाफामा सरिक हुने गरी बीमा गरिएको भएमा) प्रदान गरिने जीवन बीमालाई सावधिक जीवन बीमा भनिन्छ । यस्तो बीमा सामान्यतया पाँच वर्षदेखि पचास वर्ष अवधिको लागि गर्ने गरिन्छ । यस बीमाअन्तर्गत बीमा अवधि बाँकी रहँदा नै बिमितको मृत्यु भएमा निजको हकवालालाई र निज जीवितै रहेमा अवधि सकिएपछि निजलाई नै बीमाको रकम प्रदान गरिन्छ । यो बीमा विकासोन्मुख मुलुकहरूमा बढी प्रचलनमा रहेको पाइन्छ । नेपालमा पनि यो बीमा नै सबभन्दा धेरै प्रचलनमा रहेको छ ।

(ग) म्यादी जीवन बीमा

यो बीमा अन्य जीवन बीमाहरू भन्दा भिन्न प्रकारको हुन्छ । यो बीमा सामान्यतः ऋणी र आसामीबीच ऋण अवधि भरका लागि गरिन्छ र बीमांक कायम गर्दा ऋण रकम मुल सावाँ एकमुष्ट रूपमा ऋण अवधि (भाकाको म्याद) पुगेपछि बुझाउने भएमा बीमित (ऋणी) को मृत्यु भएमा एकमुष्ट र यदि ऋण रकम ऋणीले किस्ताबन्दीमा सावाँ ब्याज दुवै भुक्तानी गर्दै जाने भए तिर्न बाँकी रकम मात्रलाई बीमांक मानी ऋणी वा बिमितको मृत्यु भएको खण्डमा उक्त रकम मात्र बिमकले साहुलाई भुक्तानी गर्दैन । ऋणी जीवितै

भए पनि निजले कुनै रकम फिर्ता पाउँदैन । बीमांक रकम नघटी एकमुष्ट तिर्नु पर्नेलाई समतल म्यादी जीवन बीमा र बीमांक घटदै जानेलाई ह्रासकट्टी म्यादी जीवन बीमा भनिन्छ । यो बीमा मुनाफामा सरिक हुने गरी खरिद गर्न सकिँदैन ।

उपरोक्त मुलतः तीन प्रकारका बीमालेखहरूमा विभिन्न फाइदाहरू थप, समावेश तथा परिमार्जन (modified) गरी विभिन्न नामले बीमालेखहरू विमकहरूले नियमन निकायको स्वीकृति लिई प्रचलनमा ल्याएका हुन्छन् । बालबच्चाहरूका लागि गरिने जीवन बीमा, नगद फिर्ता जीवन बीमा, सावधिक र आजीवन समिश्रण गरिएको जीवनबीमा आदि यसका केही उदाहरण हुन् ।

(घ) एन्युटी बीमा

निश्चित अवधिभर बीमाशुल्क तिरी बीमा अवधि समाप्त भएपश्चात् मासिक, त्रैमासिक, अर्धवार्षिक वा वार्षिक रूपमा जीवन पर्यन्त वा निश्चित अवधिसम्म पेन्सन सरह आम्दानी लिने दृष्टिकोणबाट गरिने बीमालाई एन्युटी बीमा भनिन्छ ।

निर्जीवन बीमा व्यवसायको प्रकार

निर्जीवन बीमा पनि निश्चित अवधिको लागि गरिने सम्भौता हो । यसमा बीमा कम्पनी र बीमा गर्ने व्यक्तिका बीच सम्भौता हुन्छ । यस्ता सम्भौतालाई पनि प्रचलित भाषामा करार भनिन्छ । करार गर्दा तोकिएको निश्चित अवधिभित्र बीमा गरिएको सम्पत्तिको हानी नोक्सानी वा व्यक्ति आदिको मृत्यु वा अंगभंग भएमा बीमांकको परिधिमा रही वास्तविक रूपमा कति हानी नोक्सानी भएको हो, त्यसको आधारमा बीमा कम्पनीले सम्बन्धित पक्षलाई क्षतिपूर्तिका रूपमा भुक्तानी गर्दछ ।

निर्जीवन बीमा सम्पत्तिको हानी नोक्सानी र दायित्वको जोखिमबाट मुक्त हुनका लागि गरिने करार हो । यसमा बिमित कम्पनी वा व्यक्तिले बीमा गरिसकेपछि दुवै हानी नोक्सानी वा जोखिमबाट मुक्ति प्राप्त गर्दछ । यस्तो बीमामा बीमा गरिएको अवधिमा कुनै हानी नोक्सानी वा दुर्घटना नभएमा बीमा कम्पनीले कुनै रकम तिर्नुपर्दैन ।

निर्जीवनको तात्पर्य जीवन बीमा बाहेकको भन्ने हो । यसरी हेर्दा निर्जीवन शब्दले जीवन नभएको शब्दलाई जनाउँछ । सामान्य अर्थमा यसले सम्पत्ति र दायित्व सम्बन्धी विषयलाई बोध गराउँछ तापनि यसले मानव जीवनको केही

अंशलाई पनि समेटेको हुन्छ । उदाहरणको लागि व्यक्तिगत वा सामुदायिक रूपमा दुर्घटना बीमालाई लिन सकिन्छ । यसमा जीवन बीमाको प्रकृतिभन्दा अलग्गै व्यवस्था बमोजिम बीमा करार भएको हुन्छ । यसको बीमाको विषयवस्तु व्यक्ति (कामदार वा कर्मचारी) हुन्छन् ।

निर्जीवन बीमा व्यवसायलाई बीमा नियमावली, २०४९ बमोजिम निम्नअनुसार विभाजन गरिएको छ :

१. अग्नि बीमा (Fire Insurance)
२. सामुद्रिक बीमा (Marine Insurance)
३. हवाई बीमा (Aviation Insurance)
४. मोटर बीमा (Motor Insurance)
५. इन्जिनियरिङ तथा ठेकेदारको सम्पूर्ण जोखिम बीमा (Engineering & Contractors Risks Insurance)
६. विविध बीमा (Miscellaneous Insurance)

१. अग्नि बीमा

नेपाली शब्दसागरले तातो बल्ने ज्वाला वा ज्वाला बनेर प्रकट हुने शक्तिपुञ्जलाई अग्नि भनी परिभाषित गरेको छ । साधारण बोलचालको भाषामा 'अग्नि' वा 'आगो' शब्दले व्यापक अर्थलाई समेटेको छ तापनि बीमाको तात्पर्यमा प्रयोग हुने अग्नि शब्दको अर्थ भने संकुचित रहेको छ । बीमाका सन्दर्भमा ज्वाला प्रस्फुटित भई दुर्घटना हुनुलाई अग्नि भनिन्छ । यसरी हेर्दा दुर्घटनावश ज्वाला निस्केर दुर्घटना भएको अवस्थालाई नै अग्नि भनिन्छ भने यस्तो अवस्थामा उक्त जोखिमबाट हुने आर्थिक क्षतिको क्षतिपूर्ति पाउन गरिने बीमालाई 'अग्नि बीमा' भनिन्छ । अग्नि बीमामा खास विषयवस्तुको दुर्घटनाको रक्षावरण गरिएको अवस्थामा बीमा अवधिभित्र आगो लागि बीमाको त्यस वस्तुमा हानी नोक्सानी भएमा क्षतिपूर्ति दिइन्छ । यसरी अग्निबाट क्षति हुँदा क्षतिपूर्तिका लागि बीमा गर्ने व्यक्ति र बीमा कम्पनीका बीचमा गरिने करारलाई 'अग्नि बीमा' भनिन्छ र अग्नि बीमामा गरिएको करारको प्रमाणलाई अग्नि बीमालेख भनिन्छ । यस बीमा लेखमा बीमा गरिएको विषयवस्तुको बारेमा सम्पूर्ण विवरणहरू उल्लेख गरिएको

हुन्छ । त्यसै गरी यस बीमालेख मार्फत् वस्तुको रक्षावरण गरिएको अवधि तथा रक्षावरण हुने र नहुने जोखिमका अवस्थाहरू पनि प्रष्ट रूपमा लेखिएको हुन्छ । अग्नि बीमामा हुने आगलागीका क्षेत्रभित्र मुख्यतया यी दुई कुराहरू हुनु अनिवार्य हुन्छ ।

(क) आगलागी दुर्घटनावश भएको हुनुपर्दछ

आगोको प्रयोग कामको प्रकृति हेरेर गरिन्छ । उदाहरणको लागि खाना पकाउने चुलो बालिन्छ भने पाउरोटी तयार पार्न भट्टीमा आगो बालिन्छ । खाना पकाउनको लागि बालिने आगोबाट खाना डढेको स्थिति अग्नि बीमाको क्षेत्रभित्र पर्दैन किनभने खाना बनाउन बालिने आगो स्वाभाविक रूपमा प्रयोग गरिने आगो हो । त्यसैगरी भट्टीमा आगो बढी भई पाउरोटी बढी डढेमा पनि अग्नि बीमाले त्यसलाई समेट्दैन । तर खाना पकाउन आगो वा पाउरोटी पोल्न आगो आफ्ना सीमा बाहिर गई दुर्घटना, क्षति वा नोक्सानी हुन गएमा आगो उत्पन्न भएको (डढेर नष्ट भएको खाना, भाँडा आदि) सामानको नोक्सानी बाहेकको अन्य सबै हानी नोक्सानी क्षतिलाई अग्नि बीमाले समेट्ने कार्य गर्दछ ।

(ख) आगोको ज्वाला प्रस्फुटित भएको हुनुपर्दछ

अग्नि बीमा गरिने कार्य आगोद्वारा उत्पन्न भएको जोखिम भएकाले यसको क्षति आगोको ज्वाला प्रस्फुटन भएर नै हुनुपर्दछ तर ज्वालोको प्रस्फुटन बिमितको घर उद्योग वा अन्य परिसरभित्र हुनुपर्छ भन्ने हुँदैन । वाह्य अग्नि सल्केर, विद्युत् वा डुँडेलो तथा विविध प्रकारको भवितव्यको कारणले सम्पत्तिमा हुन जाने आगलागिसमेत अग्नि बीमाको क्षेत्रभित्र पर्दछन् । बीमाको चलन अनुसार अग्नि बीमा करारमा भूकम्प, बाढी, आँधिबेहरीजस्ता अन्य जोखिम ऐच्छिक रूपमा समावेश हुन सक्दछ ।

२. सामुद्रिक (मार्गस्थ सामान) बीमा

माल सामान एक ठाउँबाट अर्को ठाउँमा लाने क्रममा सडक मार्ग, रेल मार्ग, हवाई मार्ग वा सामुद्रिक मार्गमध्ये कुनै एक वा केही वा सबै मार्ग प्रयोग गर्न सकिन्छ । उदाहरणको लागि काठमाडौँबाट विराटनगर सामान पठाउँदा सडक मार्गबाट पनि पठाउन सकिन्छ र सडक तथा हवाई गरी दुवै मार्ग प्रयोग गरेर

पनि पठाउन सकिन्छ । अमेरिकाबाट नेपालमा सामान ल्याउँदा सडक मार्ग, सामुद्रिक मार्ग, हवाई मार्ग वा रेलमार्गको पनि प्रयोग हुन्छ । यसरी यी विभिन्न मार्गहरू प्रयोग गरी सामान ल्याए तापनि सामान ओसारपसार गरिदा हुने क्षतिबाट जोगिन गरिने बीमालाई सामुद्रिक बीमा भनिन्छ ।

३. हवाई बीमा

हवाई यातायातको क्षेत्र पनि जोखिमबाट मुक्त क्षेत्र होइन । हवाई जहाज सञ्चालन गरिरहँदा विभिन्न प्रकारको क्षति र नोक्सानी हुने खतरा रहिरहन्छ । उदाहरणका लागि हवाईजहाज दुर्घटना वा एकआपसमा ठोक्किने अवस्थालाई लिन सकिन्छ । त्यसै गरी हवाई जहाजका यात्री, मालसामान र चालक दलका सदस्य आदिलाई पनि क्षति पुग्न सक्छ । त्यस्तै हवाई दुर्घटनाले अरुको सम्पत्ति एवम् मानव जीवनमा क्षति पुग्न सक्छ र त्यसको पनि क्षतिपूर्ति भर्नुपर्ने दायित्व हुन्छ । यसरी हवाई जहाज वा त्यस हवाई जहाजका कारण धन, सामान आदिमा हुने हानी नोक्सानीको क्षतिपूर्तिको लागि गरिने बीमालाई हवाई बीमा भनिन्छ ।

४. मोटर (सवारी साधन) बीमा

मोटरअन्तर्गत यान्त्रिक शक्तिद्वारा सडकमा गुड्ने सवारी साधनहरू मोटरसाइकल, कार जीप, ट्रक, बस ट्रयाक्टर आदि पर्दछन् । यान्त्रिक शक्तिले चल्ने भए पनि रेल र स्टिमर मोटर बीमाको परिधि भित्र पर्दैनन् । रेल र स्टिमर सडक नभई फलामे लिक र पानीमा दौडने हुँदा यिनलाई मोटर बीमाभित्र नसेमिटएको हो । यसरी हेर्दा दुईपांग्रे टायर हालेर इन्धनद्वारा चलाइने साधनहरू नै मोटर बीमाअन्तर्गत आउँछन् भने मानिसद्वारा चलाइने रिक्सा र साइकल यसअन्तर्गत पर्दैनन् । यान्त्रिक शक्तिद्वारा नचल्ने भएकाले यिनीहरू पनि मोटर बीमाको परिधिभित्र नपरेका हुन् ।

मोटर बीमाका प्रकार

मोटर बीमाका निम्न प्रकार छन् :

१. अनिवार्य तेस्रो पक्षप्रतिको दायित्व बीमा

आफ्नो मोटरले अरुको मोटर, सम्पत्ति, बटुवा पन्छी, चौपाया आदिमा हानी पुऱ्याइ क्षतिपूर्ति गरी दिनुपर्ने दायित्वका अवस्थाबाट जोगिन यो बीमा

गरिन्छ । अनिवार्य तेस्रो पक्षप्रतिको दायित्व बीमासँग तोकिएको थप बीमाशुल्क तिरेर निम्न जोखिमहरू पनि थप गर्न सकिन्छ ।

- (अ) अनिवार्य तेस्रो पक्षप्रतिको दायित्व र बीमा गरिएको मोटरको चोरी बीमा,
- (आ) अनिवार्य तेस्रो पक्षप्रतिको दायित्व र बीमा गरिएको मोटरको अग्नि जोखिमबाट हुने क्षतिपूर्तिको बीमा,
- (इ) अनिवार्य तेस्रो पक्षको दायित्व, बिमितको मोटरको चोरी र अग्नि बीमा,
- (ई) यात्रुप्रतिको दायित्व बीमा,
- (उ) सवारी चालक तथा अन्य कर्मचारीको अनिवार्य बीमा ।

२. व्यापक (प्याकेज) बीमा

दुर्घटनाको कारण आफ्नो मोटरमा हुने क्षति, दुर्घटना स्थलबाट मोटर तान्ने खर्च, आफ्नो मोटरले अरुको मोटर, सम्पत्ति, बटुवा वा पन्छी चौपाया आदिलाई क्षति वा हानी भएमा बेहोर्नु पर्ने आर्थिक नोक्सानीबाट जोगिन यो बीमा गरिन्छ । व्यापक (प्याकेज) बीमासँग तोकिएको थप बीमा शुल्क तिरेर निम्न जोखिमहरू पनि थप गर्न सकिन्छ:

(अ) सवारीचालक तथा अन्य कर्मचारीको अनिवार्य बीमा

मोटर तलबी चालक, परिचालक तथा अन्य कर्मचारीलाई लाग्नसक्ने चोटपटकको उपचार खर्च, मृत्यु अंगभंग भएमा बेहोर्नुपर्ने आर्थिक नोक्सानीबाट बच्न यो बीमा गरिन्छ ।

(आ) यात्रु बीमा

मोटरमा सवार यात्रुलाई लाग्न सक्ने चोटपटकको उपचार खर्च, दुर्घटनाको कारण यात्रुको मृत्यु वा अंगभंग भएमा बेहोर्नुपर्ने दायित्वबाट जोगिन यो बीमा गरिन्छ ।

५. इन्जिनियरिङ तथा ठेकेदार सम्पूर्ण जोखिम बीमा

इन्जिनियरिङ बीमा र ठेकेदार सम्पूर्ण जोखिम बीमा भिन्न भिन्न प्रकृतिका बीमाहरू हुन् । कारखानाको सञ्चालन वा कुनै काम सम्पन्न गर्नका लागि विभिन्न प्रकारको मेसिन र पार्टपूजा ल्याइन्छ । त्यसै गरी जडान, परीक्षण र चालु गर्दाको अवस्थामा पनि विभिन्न प्रकारको जोखिमका सम्भावनाहरू

रहन्छन् । उदाहरणको लागि मेसिन ल्याउँदा यातायातको साधनमा चढाउन र ओराल्ने क्रममा जोखिम सिर्जना हुन्छ भने बाटोमा पनि विभिन्न प्रकारका जोखिमका सम्भावना रहन्छन् । त्यसै गरी जडान गर्दा र परीक्षण गर्दा मेसिनमा गडबडी आउन र विस्फोट समेत हुने सम्भावना हुन्छ । यसरी मेसिनको सञ्चालन गर्न र त्यसको लागि पूर्वाधार तयार पार्न र सञ्चालन भइसकेपछि हुनसक्ने हानी नोक्सानी तथा क्षतिको क्षतिपूर्तिका लागि गरिने बीमालाई इन्जिनियरिङ बीमा भनिन्छ ।

विभिन्न निर्माण कार्यमा संलग्न हुने ठेकेदारहरूको कामको प्रकृति विभिन्न प्रकारका हुन्छन् । ती कामहरूका प्रकृतिअनुसार जोखिम पनि फरक फरक प्रकृतिका हुन्छन् । यसरी ठेकेदारले सञ्चालन गर्ने कार्य वा आयोजना एवं मेसिन/औजारमा पर्नसक्ने सम्भावित हानी नोक्सानीको क्षतिपूर्तिका लागि गरिने बीमालाई ठेकेदार सम्पूर्ण जोखिम बीमा भनिन्छ । निर्माणाधीन योजनामा बाढी, पहिरो वा अन्य दुर्घटनाबाट क्षति हुनसक्छ र निर्माणाधीन कार्यको गल्तीले दायित्व समेत सिर्जना हुनसक्छ । यस्ता सम्भावित नोक्सानीबाट हुने क्षतिको लागि गरिने बीमा नै ठेकेदार सम्पूर्ण जोखिम बीमा हो । निर्माणाधीन स्थलमा काम गर्ने मजदुरको लागि छुट्टै बीमाको व्यवस्था पनि छ । यस्तो बीमा इन्जिनियरिङ बीमा क्षेत्रमा छुट्टै व्यवस्था मिलाई दुर्घटना बीमा गरिन्छ । यसलाई कामदारको क्षतिपूर्ति बीमा भनिन्छ ।

६. विविध बीमा

जीवनमा सबैतिर जोखिमको सम्भावना रहिरहन्छ । अग्नि, मोटर, सामुन्द्रिक, इन्जिनियरिङ तथा ठेकेदार सम्पूर्ण र हवाई बीमा बाहेक पनि यस्ता क्षेत्रहरू छन् जहाँ जोखिमको त्रास रहिरहन्छ । यस्ता जोखिम रहेको अन्य क्षेत्रको बीमाहरू पनि प्रचलनमा रहेका छन् । माथिका बीमाहरू दैनिक जीवन र आर्थिक जीवनमा ज्यादा चलन चल्तीमा आउने हुँदा ती जीवन र साधन एवं कामकारबाहीहरूको आधारमा प्रचलित बीमालाई त्यहीअनुसार नामाकरण गरिएको छ तापनि समाजका अन्य क्षेत्रहरूमा पनि हानी नोक्सानी भइरहन्छ । प्रचलन अनुसार माथि उल्लेख गरिएको बाहेक अन्य बीमा क्षेत्र पनि कायम छन् । यी र यस्ता क्षेत्रमा गरिने सबै बीमालाई यहाँ विविध बीमाअन्तर्गत राखिएको छ । जीवन, समाज, आर्थिक अवस्था र अन्य आवश्यकताको आधारमा बीमालेखको सिर्जना गरी आवश्यकताअनुसार बीमा गर्ने अवस्था सधैं रहिरहन्छ र ती सबै

बीमाहरूलाई विविध बीमाअन्तर्गत राखी बीमा गर्ने गरिन्छ । जस्तै:

- व्यक्तिगत दुर्घटना बीमा
- सामूहिक दुर्घटना बीमा
- मार्गस्थ बीमा (विस्तृत सामुद्रिक बीमा बाहेक)
- तेस्रोपक्ष दायित्व बीमा
- कामदारको क्षतिपूर्ति बीमा
- गार्हस्थ बीमा (प्याकेजको रूपमा हुने)
- बाली तथा पशुपन्छी बीमा
- औषधि उपचार खर्च बीमा
- सेंधमारी बीमा
- बैंकर्सको क्षतिपूर्ति बीमा (प्याकेजको रूपमा हुने)
- निष्ठा जमानी बीमा ।

यसका क्षेत्र व्यक्तिगत जीवन, व्यक्तिगत स्वास्थ्य, सम्पत्ति र दायित्व, नगद कारोबार एवं पशुधनसँग सरोकार भई एकल वा सामूहिक योजना बीमा गर्नेसँग सम्बन्धित हुन्छ ।

हडताल, हुलदंगा तथा विध्वंशात्मक बीमा

यस्ता प्रकारका जोखिमहरूको बीमा थप बीमा सुरक्षणको रूपमा सम्बन्धित बीमालेखमा अतिरिक्त बीमाशुल्क तिरी गर्न सकिनेछ । यस्ता जोखिम समूहहरूलाई सम्पत्ति/सवारीसाधन, व्यक्तिगत दुर्घटना (सामूहिक दुर्घटना बीमासमेत) गार्हस्थ, सेंधमारी, बैंकर्स क्षतिपूर्ति आदि बीमा क्षेत्रमा समावेश गर्न सकिन्छ ।

३. पुनर्बीमा

बीमा व्यवसायको जोखिमलाई व्यवस्थापन गरी आर्थिक भार वितरण गर्ने प्रणालीयुक्त व्यवसाय हो । बिमक विमितबाट पेस भएका बीमा प्रस्तावहरू स्वीकार गरेर बीमा व्यवसाय सञ्चालन गर्दछ । बिमकले विभिन्न करार बमोजिम (बीमालेख बमोजिम) सकारेको जोखिमको भार आफ्नो आर्थिक क्षमताअनुरूप कुनै एक वा एकभन्दा बढीको कारोबारको समूह पर्न सक्ने

अनुमानित क्षति यकिन गरी पर्न सक्ने बढी क्षतिको भार व्यवस्थापन गर्ने कार्य पुनर्बीमा हो । शुरू करार गर्ने बिमितले बीमाशुल्क बुभाएजस्तै बिमकले अर्को बिमकसँग बीमा गर्दा पुनर्बीमाशुल्क बुभाई जोखिम हस्तान्तरण गर्ने कार्य नै पुनर्बीमा हो ।

पुनर्बीमा व्यवसाय मात्र गर्ने बीमा कम्पनीलाई पुनर्बीमक भनिन्छ । मूल बीमा कम्पनी र पुनर्बीमा कम्पनी बीच हुने करारलाई पुनर्बीमा करार भनिन्छ । बीमा गराउने बीमकलाई मूल (Ceding) कम्पनी भनिन्छ भने पुनर्बीमा गर्ने कम्पनीलाई पुनर्बीमक (Reinsurer) भनिन्छ । पुनर्बीमा गर्ने कार्य बीमा कम्पनी बीच पनि हुनक्छ । हाल नेपाली बीमा कम्पनीहरूले नेपालको पुनर्बीमा कम्पनी तथा विश्वका विभिन्न पुनर्बीमा कम्पनीसँग पुनर्बीमा गराइरहेका छन् पुनर्बीमा गर्ने कार्य बीमाको अन्तरनिहीत आवश्यक जोखिम व्यवस्थापन कार्य हो र यो कार्य विश्व बीमा बजारमा निरन्तर चलिरहने कार्य पढति हो ।

बीमा शुल्क

बीमा कम्पनीले बिमितको जोखिम ग्रहण गरेबापत विमितसँग जोखिम अनुरूप शुल्क लिने गर्दछ । त्यसलाई नै बीमाशुल्क (Premium) भनिन्छ । बीमाशुल्क निर्धारण एउटा जटिल प्राविधिक विषय हो । जीवन बीमा शुल्क र निर्जीवन बीमाशुल्क निर्धारण गर्ने तरिका फरक फरक हुन्छन् । नेपालमा बीमादर निर्धारण सम्बन्धमा बीमा समिति अन्तर्गत गठित बीमादर सल्लाहकार समितिको सिफारिसमा बीमा समितिले निर्जीवन बीमातर्फ (अग्नि बीमा, मोटर बीमा, सामुहिक बीमा) तथा समितिले बीमाङ्की (Actuary) को सिफारिसमा जीवन बीमातर्फका बीमाशुल्क निर्धारण गर्ने गर्दछ ।

जीवन बीमा शुल्क

जीवन बीमा व्यवसायमा बीमाशुल्क निर्धारण विशुद्ध प्राविधिक विषय हो । यसमा बीमा गरिने विमितको पेसाले उसको जीवनलाई कति जोखिमको सिर्जना गर्ने सम्भावना रहन्छ भन्ने कुरा पहिचान गरिन्छ । विमितको स्वास्थ्य अवस्था राम्रो वा नराम्रो, उमेर कम वा धेरै (बढी) आदिले व्यक्तिगत जीवनमा मृत्युको सम्भावना कतिको छ र सालाखाला मृत्यु बापत कतिको क्षतिपूर्ति दिनु पर्ला सो यकिन गर्न मृत्युदरलाई मुख्य आधार मानिन्छ । यसै गरी बीमा कम्पनीले आर्जन गर्ने बीमाशुल्कलाई लगानी गरेर भविष्यमा कति प्रतिफल प्राप्त हुन्छ र कति रकम नाफा गर्न सकिन्छ भन्ने पूर्वानुमान गरिन्छ ।

त्यसपछि सम्भावित क्षति रकमको पुर्वानुमान र बीमा व्यवसाय सञ्चालन गर्दा बिमकको समग्र खर्च यी तीन अर्थात् बिमितको मृत्युको सम्भावनाले पर्ने दाबी सम्बन्धी आँकलन, बिमकसँग रहेको नगद वा सम्पत्ति व्यवस्थापन र सोबाट आर्जन हुन सक्ने प्रतिफल र व्यवसाय सञ्चालनको लागि हुने समग्र खर्चको एकीकृत मूल्यांकन गरेर बीमा समितिमा बीमालेखसहित पठाइन्छ र समितिले आवश्यक अध्ययनपश्चात् जस्ताको तस्तै वा थप परिमार्जन गर्न लगाएपछि स्वीकृति प्रदान गरिन्छ । यहाँ विचार गर्नुपर्ने तथ्य के छ भने बीमाशुल्क दरको निर्धारणमा मृत्युदरको महत्वपूर्ण भूमिका रहने भएकाले मानिसको उमेर बढ्दै जाँदा मृत्युदर पनि उमेर पिच्छे फरक फरक हुने गर्दछ । उमेर जति बढ्दै गयो बीमाशुल्क दर समेत सोही बमोजिम बढ्दै जान्छ भने आयस्रोत, स्वास्थ्य सम्बन्धी अवस्था व्यक्तिपिच्छे फरक हुने हुनाले बीमा कम्पनीले बीमा प्रस्ताव गरिएको व्यक्ति आममानिस भन्दा बढी जोखिमपूर्ण अवस्थामा भएमा सोही जोखिमलाई मूल्यांकन गरेर यथोचित थप बीमाशुल्क तिर्नुपर्ने हुन्छ तर थप बीमाशुल्क तिरे पनि भविष्यमा पाउने सुविधामा भने कुनै फरक हुँदैन ।

निर्जीवन बीमा शुल्क

निर्जीवन बीमा शुल्क सम्बन्धमा विश्वव्यापी प्रचलन र विगतमा बीमा कम्पनीमा परेको दाबीसम्बन्धी अनुभवका आधारमा भविष्यका लागि व्यवस्थापकीय खर्च तथा यथोचित मुनाफाको सम्भावनालाई विश्लेषण गरेर क्षेत्रगत रूपमा अर्थात् बीमा व्यवसायको प्रकृतिअनुसार जस्तै अग्नि बीमाको लागि छुट्टै, मोटर बीमाको लागि छुट्टै, मार्गस्थ बीमाको लागि छुट्टै, बीमादर निर्देशिका बीमा समितिले जारी गरेको छ । यसरी बीमा समितिले निर्देशिकाबाट तोकिएको दर लाई ट्यारिफ (Tariff) मानिन्छ र बीमा समितिबाट निर्देशिका जारी नगरी बीमक स्वयंले निर्धारण गर्ने बीमा शुल्कलाई नन्-ट्यारिफ भनिन्छ ।

बीमा गर्दा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू

बिमितले बीमा गर्दा विभिन्न कुराहरूमा ध्यान दिनुपर्दछ । कुरा नबुझी बीमा गर्दा विभिन्न भ्रमेलाहरू बेहोर्नुपर्ने हुन्छ । बिमितले बीमा गर्दा निम्न कुराहरूमा ध्यान दिनुपर्दछ :

- के कति आवश्यकताले बीमा गर्न खोजिएको हो र बीमा गरेपछि उक्त उद्देश्य पूरा हुन्छ कि हुँदैन विश्लेषण गरी सो बारेमा प्रष्ट हुनुपर्दछ ।

- बीमालेखमा इच्छाइएको व्यक्तिको बारेमा प्रष्ट ढंगले उल्लेख गर्नुपर्दछ ।
- कुनै जोखिम सबैभन्दा बढी सम्भाव्य (तर अनिश्चित प्रकृति विद्यमान भएको) छ र बीमा पश्चात् सो जोखिम सुरक्षण हुन्छ हुँदैन सोको बारेमा पूर्ण जानकारी हुनुपर्दछ ।
- बीमा गर्दा बीमाको विषयवस्तुसँग सम्बन्धित हुने तथ्यहरू लुकाउनु हुँदैन । यदि तथ्यहरू लुकाइएको छ भने बिमकले क्षतिपूर्ति प्रदान गर्दैन ।
- बीमा गर्दा बीमाशुल्क तिर्न सकिन्छ कि सकिँदैन सो बारेमा पनि ध्यान पुऱ्याउनु पर्दछ ।
- बीमा गरिसकेपछि बीमालेखमा उल्लिखित सम्पूर्ण विवरण, शर्त, सुविधा र अन्य प्रावधानहरू होसियारीपूर्वक पढ्नुपर्दछ । यदि आफूले चाहे बमोजिम भएको रहेनछ भने सम्बन्धित विमकलाई सम्पर्क राख्नुपर्दछ ।
- बीमाशुल्क बुझाउँदा, प्रस्ताव फर्म भर्दा सहयोग लिइने व्यक्ति (बीमा अभिकर्ता) बीमा समितिबाट आधिकारिक रूपमा इजाजत पाएको हो होइन सो हेरेर मात्र निजलाई विश्वास गर्नुपर्दछ ।
- बीमाशुल्क भुक्तानी गरेपछि अनिवार्य रूपमा नगद बुझेको भर्पाइ लिनुपर्दछ र सो सदाको लागि सुरक्षित राख्नुपर्दछ ।
- बीमा गरिएको व्यहोरा घरमा पारिवारिक सदस्यलाई जानकारी गराउनुपर्दछ । कम्तीमा इच्छाइएको व्यक्तिलाई जानकारी गराउनुपर्दछ ।
- बीमालेख नवीकरण मिति ख्याल गरी यथासमयमा नवीकरण बीमाशुल्क भुक्तानी गर्नुपर्दछ ।
- बीमासम्बन्धी सम्पूर्ण कागजातहरू जस्तै बीमालेख, नगद बुझाएको रसिद आदि एउटै फाइलमा फाइलिङ गरी घरजग्गाको लालपूर्जा जस्तै सुरक्षित राख्नुपर्दछ ।

बीमा प्रस्ताव फारम

बीमा गर्ने व्यक्तिको पहिलो जिज्ञासा हुन्छ, बीमा त गर्ने तर कसरी ? बीमाको पहिलो शर्त के हो ? बीमा गर्ने व्यक्तिले सबैभन्दा पहिले बीमा कम्पनीका बारेमा थाहा पाउनुपर्दछ । त्यसपछि त्यस कम्पनीले गर्ने बीमा, त्यसको प्रकार र प्रकृति सबै थाहा पाइसकेपछि सोही कम्पनीबाट बीमा गर्ने कुरामा ढुक्क हुनुपर्दछ । बीमा गर्ने निश्चित भएपछि बीमा प्रस्ताव फाराम भरिन्छ । प्रस्ताव फाराम भनेको बिमित र बीमा कम्पनीबीच गरिने करार वा

सम्झौताको प्रारम्भिक कागजात हो । यसमा बिमितले बिमकलाई उपलब्ध गराउनुपर्ने सम्पूर्ण जानकारी प्रस्तुत गरिएको हुन्छ र यही फारामबाट बीमा कम्पनीले बिमित र जोखिमको बारेमा जानकारी लिने गर्दछ । यसमा माग गरिएका सम्पूर्ण विवरण सत्य तथ्य रूपमा उपलब्ध गराउनु बिमितको कर्तव्य हुन आउँछ । भुटो विवरणले क्षतिपूर्तिमा असर गर्दछ ।

बीमाको प्रकारका आधारमा बीमा प्रस्ताव फारामको नमुना र ब्यहोरा पनि भिन्नभिन्न हुन्छन् । जीवन बीमा गर्दा नाम, पेसा, लिंग, पुरा ठेगान, व्यवसाय, रोजगारदाता, विवाहित वा अविवाहित, शिक्षा, उमेर, आयस्रोत, जीवन बीमाको उद्देश्य, किसिम, बीमांक रकम, भुक्तानी प्रक्रिया, बीमाशुल्क आदि सबै कुरा उल्लेख गर्नुपर्दछ । यसबाहेक स्वास्थ्य स्थितिको पूर्ण विवरण पनि यसमा प्रस्तुत गर्नुपर्दछ । सम्पत्तिको बीमा गर्दा सम्पत्ति रहेको स्थान, त्यसको भोगचलन गर्ने तरिका, अपनाइएको सुरक्षा व्यवस्था, बीमांक आदि सम्पूर्ण विवरण भर्नुपर्दछ । सवारी बीमा अन्तर्गत निजी, व्यवसायिक र निजी मोटरसाइकलको बीमा गरिन्छ । सवारी साधनको बीमामा बिमितको आफ्नो सवारी साधनको अलावा तेस्रोपक्षको जनधनको हानी नोकसानीको पनि क्षतिपूर्ति समेत समावेश हुने हुँदा यस्तो बीमालेखलाई व्यापक बीमालेख भन्ने प्रचलन छ । अन्य बेहोराको हकमा लगानीकर्ताको नाम, सम्पत्तिको किसिम, भवनको बोनोट बीमाङ्क, बीमा अवधि र आफूले सुरक्षण गर्न चाहेको बीमा जोखिमहरूको विवरण समेत भर्नु पर्दछ ।

सबै प्रकारका बीमा प्रस्ताव फाराममा जुन जुन किसिमका बारेमा प्रश्नहरू सोधिएको छ, त्यसको विवरण नलुकाई दिनुपर्दछ । प्रश्नहरूको उत्तर लेख्दा केरमेट नगरी शुद्ध र सफा अक्षरमा बुझिने गरी लेख्नुपर्दछ । कोही प्रस्तावकले फाराम भर्दा इमानदार भएन र भुटो विवरण पेश गर्नु भने बीमा कम्पनी क्षतिपूर्ति दिन बाध्य हुँदैन । अर्को अर्थमा बिमितले प्रस्तुत गरेको तथ्यको आधारमा बीमा कम्पनीले जोखिम मूल्यांकन गर्दछ र सोही अनुरूप यथोचित बीमाशुल्क निर्धारण गर्दछ । त्यसैले प्रस्ताव फाराम भर्दा अत्यन्त होसियारीपूर्वक र गम्भीरताका साथ भर्नु बिमितको कर्तव्य हुनजान्छ । बीमा पूर्ण सद्विश्वासको करार हुँदा बीमा कम्पनी प्रस्तावकले घोषणा गरेको तथ्यमा भरपरी करार गर्न मन्जुर गरेको हुन्छ ।

बीमा अभिकर्ता

बीमा कम्पनीको तर्फबाट तलबी कर्मचारीको रूपमा नभई निश्चित कमिसनका आधारमा बिमकको तर्फबाट बिमित समक्ष गई बीमा प्रवर्द्धन कार्य गर्ने

व्यक्तिलाई बीमा अभिकर्ता भनिन्छ । बीमा अभिकर्ताको न्यूनतम शैक्षिक योग्यता एसएलसी वा सो सरहको उत्तीर्ण गरेको हुनुपर्दछ । यस्ता व्यक्ति जो कोही पनि बीमा अभिकर्ता बन्न सक्छन् तर त्यसका लागि उक्त व्यक्तिले बीमा समिति वा सम्बन्धित बिमकले सञ्चालन गरेको बीमा अभिकर्तासम्बन्धी तालिम लिएको हुनुपर्दछ । त्यसपछि उसले बीमा अभिकर्ताको इजाजतपत्रको लागि बीमा समितिले तोकेको ढाँचामा निवेदन दिनुपर्दछ । बीमा अभिकर्ताहरूको कतव्य/बीमा कम्पनीको तर्फबाट प्रतिनिधिको रूपमा बीमा गराउन चाहने मानिसको सम्पर्कमा पुग्ने, बीमा प्रस्ताव फाराम भराउन सहयोग गर्ने, बिमितलाई बीमासम्बन्धी आवश्यक सरसल्लाह दिने तथा दाबी भुक्तानीको समयमा बिमितको परिवारलाई आवश्यक सहयोग गर्ने आदि कार्य हुन् । बीमा अभिकर्ताले प्रत्येक बीमालेख बिक्री गरेपश्चात् बिमकको तर्फबाट सो बापत प्रचलित बीमा नियमावली बमोजिम तोकिएको दरमा कमिसन प्राप्त गर्दछ ।

बीमा सर्भेयर

बीमा गरिएको सम्पत्तिको क्षति भएमा क्षति भए बराबरको रकम बीमालेखले सुरक्षा गरेको कारणले भएको ठहर भएमा बिमकले बिमितलाई क्षतिपूर्ति प्रदान गर्नुपर्दछ । क्षति कसरी र कति भयो मूल्यांकन गर्न सक्ने व्यक्ति/संस्थालाई बीमा कम्पनीले खटाई प्राप्त भएको प्रतिवेदनलाई मुख्य आधार मानेर बीमा कम्पनीले बिमितलाई रकम भुक्तानी गर्दछ । यसरी क्षति मूल्यांकन गर्ने व्यक्तिलाई नै बीमा सर्भेयर भनिन्छ । बीमा सर्भेयरको काम निर्जीवन बीमामा आउँछ । चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट, इन्जिनियर, बीमा कम्पनीमा अधिकृत स्तरमा कम्तीमा दश वर्ष भन्दा बढी काम गरेका व्यक्ति तथा बीमा सम्बन्धी विशेष अध्ययन गरेको व्यक्तिलाई बीमा समितिले सञ्चालन गर्ने बीमा सर्भेयर तालिममा भाग लिई बीमा सर्भेयरको इजाजतपत्रको लागि निवेदन दिएमा उसलाई बीमा सर्भेयर सम्बन्धी इजाजतपत्र प्रदान गरिन्छ । कार्यअनुभवका आधारमा बीमा सर्भेयरहरूलाई क, ख, ग र घ श्रेणीमा वर्गीकरण गरिन्छ । सबैभन्दा बढी अनुभव भएकालाई 'क' र नयाँलाई 'घ' श्रेणीमा राखिन्छ । व्यक्ति मात्र नभई संस्थाले पनि सर्भेयरको इजाजतपत्र प्राप्त गर्न सक्दछ । तर त्यसका लागि संस्थाको प्रमुख वा कुनै एक सञ्चालकले सर्भेयर सम्बन्धी माथि उल्लेख गरिएका योग्यता पूरा गरी आवश्यक तालिम पनि लिनुपर्दछ । तर बीमा सर्भेयर इजाजत प्राप्त व्यक्तिभन्दा बाहेक अरूले बीमा सर्भे कार्य गर्न पाउँदैन । बीमा सर्भेयरको इजाजतपत्र प्रत्येक वर्ष बीमा समितिबाट नवीकरण गराउनुपर्दछ ।

क्षति मूल्यांकन

बीमा गरिएको सम्पत्तिको क्षति भएमा सो क्षतिको मूल्यांकन गरेर वास्तविक नोक्सान यकिन गरेर मात्र क्षतिपूर्तिको भुक्तानी गर्नुपर्दछ । बीमा गरिएको जोखिमबाट नै सम्पत्ति क्षति भएको हो वा होइन, बीमा गरिएको समय सीमाभित्र उक्त नोक्सानी भएको छ/छैन, क्षति कति रकम बराबरको भएको हो आदिबारे विस्तृत अध्ययन गर्ने कार्यलाई क्षति मूल्यांकन भनिन्छ । क्षति भएको खबर प्राप्त गरेको निश्चित समयभित्र यस्तो मूल्यांकन गर्नुपर्दछ । निर्जीवन बीमा व्यवसायमा क्षति मूल्यांकन गर्ने व्यक्ति वा संस्थालाई सर्भेयर (क्षति मूल्यांकन कर्ता) भनिन्छ । बीमा कम्पनीले मूलतः यिनीहरूले क्षतिको मूल्यांकन गरी बुझाएको प्रतिवेदनको आधारमा रकम भुक्तानी गर्ने गर्दछ तर निजले पेस गरेको प्रतिवेदन बमोजिमको रकम नै भुक्तानी गर्न बिमक बाध्य हुँदैन । सर्भेयर स्वतन्त्र निकाय भएकाले निजको मूल्यांकन स्वतन्त्र हुन्छ भन्ने मान्यता रहेको छ । बीमा कम्पनीमा थप अनुसन्धान गर्ने अधिकार सधैं रहिरहन्छ । यस्तो अनुसन्धान निर्जीवन एवम् जीवन बीमा दुवै क्षेत्रमा हुन सक्दछ ।

दाबी भुक्तानी प्रक्रिया

जीवन बीमा दाबी भुक्तानी प्रक्रिया

सावधिक जीवन योजनाअन्तर्गत बीमा अवधि समाप्त भएपश्चात् यदि बिमित जीवित नै छ भने उसैलाई र यदि जीवित छैन भने उसका हकवालालाई दाबी भुक्तानी गर्नु पर्दछ । यदि व्यक्ति जीवित नै छ भने उसले सिधै बीमा कम्पनीमा गएर रकम लिन सक्छ । तर आजीवन बीमा दाबी लिनको लागि बिमितको मृत्यु भएपछि मात्र उसको इच्छाइएको व्यक्तिले पाउँछ ।

बिमितको मृत्यु भएको खण्डमा निजले इच्छाएको व्यक्तिले र यदि इच्छाएको व्यक्तिको पनि निधन भइसकेको अवस्था भए निम्नानुसारका जीवित हकवालाले रकम प्राप्त गर्नेछन् ।

इच्छाइएको व्यक्तिले पाउने

कुनै जीवन बीमालेखको अवधि समाप्त हुनु अगावै सो बीमालेख लिने व्यक्तिको मृत्यु भएमा बीमा लेखअनुसारको रकम निजले आफ्नो बीमालेखमा इच्छाइएको व्यक्तिले पाउछ । निजले कसैलाई इच्छाएको रहेनछ वा इच्छाइएको

व्यक्तिको अघि नै मृत्यु भइसकेको भए बीमालेख लिने व्यक्तिको देहायबमोजिम नाता पर्ने आश्रितहरूमध्ये क्रमानुसार र एकै क्रमका एकभन्दा बढी जीवित नातेदार भएमा दामासाहीले जीवित सदस्यले पाउँछ :-

- (क) सगोलका पति वा पत्नी,
  - (ख) सगोलका छोरा, छोरी, विधवा छोरा बुहारी,
  - (ग) सगोलको बाबु आमा (विवाहित महिलाको हकमा सासू ससुरा)
  - (घ) आफैँले पालनपोषण गर्नुपर्ने बाजे बज्यै र छोरापट्टिको नाति, नातिनी,
  - (ङ) भिन्न बसेको पति पत्नी,
  - (च) भिन्न बसेको अविवाहित छोरी, छोरा, विधवा छोरा बुहारी,
  - (छ) भिन्न बसेको बाबु आमा,
  - (ज) सगोलको सौतेनीआमा,
  - (झ) सगोलको सौतेनी छोरा छोरी
  - (ञ) सगोलको दाजु भाइ, दिदी बहिनी,
  - (ट) विवाहित महिलाको हकमा भिन्न बसेका सासू ससुरा,
  - (ठ) भिन्न बसेका छोरापट्टिका नाति, अविवाहित नातिनी,
  - (ड) भिन्न बसेको सौतेनी आमा,
  - (ढ) भिन्न बसेको सौतेनी छोरा, अविवाहित सौतेनी छोरी,
  - (ण) विवाहित महिलाको हकमा सगोलको जेठाजु, जेठानी, देवर, देउरानी,
  - (त) सगोलको भतिजा, भतिजी,
  - (थ) सगोलको काका, विधवा काकी, भाउजू, भाइ बुहारी,
  - (द) भिन्न बसेका दाजु भाइ, दिदी बहिनी,
  - (ध) भिन्न बसेका बाजे, बज्यै, नातिनी बुहारी, भतिजा, भतिजी,
  - (न) बिमितसँग अन्तिम अवस्थामा सँगै बसी निजको हेरचाह गर्ने व्यक्ति ।
- उक्त बमोजिम इच्छाइएको व्यक्तिको मृत्यु भएमा र इच्छाइएको व्यक्ति बदल

चाहेमा बीमालेख लिनेले अर्को व्यक्तिलाई इच्छाउन सम्बन्धित बिमक कहाँ लेखी पठाउनुपर्नेछ । बिमकले पनि बीमालेख लिनेको अनुरोधबमोजिम इच्छाइएको व्यक्ति राखी त्यसको लिखित सूचना सम्बन्धित बीमालेख लिनेलाई दिनुपर्छ ।

बिमितको मृत्यु भएमा इच्छाइएको व्यक्ति वा हकवालाले छिटोभन्दा छिटो बीमा कम्पनीमा जानकारी गराउनु पर्दछ । जानकारी गर्दा निधन भएको समय, उमेर, कारण आदि कुरा उल्लेख गर्नुपर्दछ । जानकारी प्राप्त भएपछि बीमा कम्पनीले उपलब्ध गराउने दाबी फारामसहित अन्य पेस गर्नुपर्ने कागजातहरू जस्तै मृत्यु दर्ता प्रमाणपत्र, नातासम्बन्धी प्रमाणपत्र, बीमालेख, दुर्घटनाबाट मृत्यु भएको भए प्रहरी प्रतिवेदन आदि कागजातहरू बीमा कम्पनीमा पेस गर्नुपर्दछ ।

दाबी गर्दा इच्छाइएको व्यक्तिको पनि मृत्यु भइसकेको छ भने माथि उल्लेख गरिएबमोजिमको सबैभन्दा पहिला क्रममा आउने हकवालाले नाता प्रमाणित गराई बीमा कम्पनी समक्ष पेश गर्नुपर्दछ । सम्पूर्ण प्रमाण र कागजात पूरा भएपछि बीमा कम्पनीले सम्बन्धित व्यक्तिलाई नियमानुसार दाबी भुक्तानी गर्दछ ।

निर्जीवन बीमा दाबी भुक्तानी प्रक्रिया

निर्जीवन बीमा व्यवसायका दाबी भुक्तानी प्रक्रिया निम्नानुसार हुन्छ

(क) क्षतिको सूचना

बिमितिले आफ्नो बीमा गरिएको सम्पत्तिको बीमा नगरिए सरह मानेर पर्याप्त सुरक्षा गरेको हुनुपर्दछ । यदि पर्याप्त सुरक्षा गर्दागर्दै पनि दुर्घटना भई हानी हुन गएमा सोको सूचना यथाथसम्भव छिटो बिमकलाई गर्नुपर्दछ । बिमकबाट उपलब्ध हुने दाबी फाराम (क्षतिको सम्पूर्ण विवरण खुलाइने फाराम) मा पनि सम्पूर्ण विवरण भरी बिमकलाई बुझाउनु पर्दछ ।

(ख) दाबीको अनुमानित लागत तथा क्षतिको कारण

बिमितले क्षति भएको सम्पत्ति सम्बन्धी प्रारम्भिक मूल्यांकन गरी बिमक समक्ष पठाउनु पर्दछ । दाबी गर्दा उपयुक्त प्रमाण पेश गर्नु पर्दछ । यदि बीमा गरिएको जोखिमले नभई अन्य कारणबाट हानी नोक्सानी भएको खण्डमा कम्पनीले क्षतिपूर्ति प्रदान गर्दैन । बीमा गरिएको जोखिमबाट नोक्सानी भएको हो भन्ने प्रमाण दिन जरूरी हुन्छ ।

(ग) क्षतिको मूल्यांकन

बिमितले गरेको दाबीको कारण र दाबी रकम सही छ कि छैन, वास्तविक रूपमा कति रकम क्षति भयो भनेर मूल्यांकन गर्न बीमा कम्पनीले बीमा सर्भेयर नियुक्त गर्दछ । उक्त सर्भेयरले क्षतिको वास्तविक कारण, क्षतिको वास्तविक रकम लगायत सम्पूर्ण क्षतिसम्बन्धी विवरण सहितको सर्भे प्रतिवेदन तयार पारी बीमा कम्पनीमा पेस गर्दछ । मूलतः सोही प्रतिवेदनको आधारमा बीमा कम्पनीले क्षतिपूर्ति प्रदान गर्दछ वा थप अनुसन्धान गरी दायित्व यकिन गर्दछ ।

(घ) दाबी भुक्तानी

उपरोक्त अनुसार सर्भेयरको प्रतिवेदन वा अनुसन्धानको आधारमा बीमा कम्पनीले क्षतिपूर्ति वा दाबी भुक्तानी प्रदान गर्दछ ।

विवादको निरूपण

बीमा एउटा करार हो । बिमितिको प्रस्ताव स्वीकार गरी बिमक र बिमित बीच करार बन्दछ । बीमा अभिकर्ताहरू व्यक्ति वा संस्थालाई बीमा गराउन अभिप्रेरित गर्दछन् र बीमा सर्भेयरहरू बीमाको क्षति मूल्यांकन गर्दछन् । बिमित र बिमकबीच कहिलेकाहीँ क्षतिको कारण एवम् परिमाणबारे विवाद उत्पन्न हुनसक्छ । त्यस्तो विवाद उत्पन्न भएमा सोको निराकरण बीमा नियमनकारी निकाय बीमा समितिले गर्दछ । बीमा क्षेत्रमा बिमित र बिमकबीच विवाद हुने गर्दछ । बिमक र बिमिति बीचमा विवाद सिर्जना भएमा बिमितले बीमा समितिमा उजुरी गर्न सक्दछ । बीमा समिति एक अर्धन्यायिक निकाय पनि हो । यसलाई न्यायिक निरूपणको अधिकार रहेको छ । यदि बीमा समितिले गरेको निर्णय चित्त नबुझेमा सम्बन्धित पक्षहरू उच्च अदालत जान सक्दछन् र उच्च अदालतले गरेको निर्णय पनि चित्त बुझेन भने सम्बन्धित पक्ष सर्वोच्च अदालतमा जान सक्दछन् । मुद्दा फैसलाको अतिरिक्त विवाद गर्ने पक्षहरूबीच बीमा समितिले मध्यस्थता गरेर पनि समस्या समाधान गर्न सक्दछ ।

बीमामा प्रचलित केही शब्दावलीहरू

(संक्षिप्त प्राविधिक अर्थसहित)❊

१. बीमालेख (Insurance Policy)

बिमितको प्रस्ताव स्वीकार गर्दै बीमा शूल्क भुक्तानी लिए वापत जोखिम स्वीकार गरेको प्रमाण वापत बिमकले बिमितलाई दिने कागजात, बिमितले भरेको प्रस्ताव फारम र बिमकले जारी गरेको बीमालेख बीमा करारको अभिन्न अंगको रूपमा लिइन्छ ।

बीमालेखमा बीमाले सुरक्षण गरेका जोखिमहरू, बीमाको विषयवस्तु, बीमाका शर्त, वारेण्टी, अपवाद, अर्थात बीमालेखले सुरक्षण नगर्ने जोखिमहरू उल्लेख गरेका हुन्छन् ।

२. संपुष्टि (Endorsement)

एकपटक बीमालेख जारी भइसकेपछि सोमा कुनै थपघट गर्नु परे,थप जोखिम समावेश वा कुनै एक जोखिम सुरक्षणबाट निकाल्ने वा बीमाङ्क रकम घटबढ गर्नु परे वा बीमालेख रद्द गर्नु पर्दा संपुष्टि जारी गरी सुरु बीमालेखमा संशोधन गरिन्छ । यस्तो संपुष्टि बीमालेखको अभिन्न अंग बन्दछ ।

३. वन्देज (Warranty)

वारेण्टी भन्नाले बीमालेख चालु अवस्थामा बिमितले अनिवार्य रूपले पालना गर्नुपर्ने बीमालेख वा बीमालेखको संपुष्टिबाट थपिएका पूर्व शर्तहरू भन्ने बुझिन्छ । उदाहरणको लागि काठको काम हुने कारखानामा दैनिक निश्चित परिमाण भन्दा बढी काठको धुलो जम्मा हुन दिनु नहुने र सो परिसरबाट टाढा राख्ने व्यवस्था हुनु पर्दछ भनी उल्लेखित वारेण्टी ।

४. अण्डरराइटिङ्ग (Underwriting)

बीमाको लागि बीमा प्रस्तावकले प्रस्ताव फारम तथा प्रश्नावलीमा दिइएको जानकारीको आधारमा बिमकले बीमा स्वीकार गर्ने-नगर्ने, स्वीकार गर्न योग्य भए के कति बीमाशुल्क (प्रिमियम) लिने र कुन शर्तमा बीमा स्वीकार गर्ने कुराको निधो गर्ने प्रक्रियालाई बीमा अण्डरराइटिङ्ग भनिन्छ । बिमकको तर्फबाट यी कुरा निर्धारण गरी प्रस्तावित जोखिम स्वीकार गर्ने बिमकको अख्तियार प्राप्त कर्मचारीलाई अण्डरराइटर भन्ने प्रचलन छ ।

५. बीमा अभिकर्ता (Insurance Agent)

बीमाको व्यवसाय प्रवर्द्धन गरी बिमकलाई व्यवसाय उपलब्ध गराउने तालिम प्राप्त व्यक्ति । बीमा अभिकर्ताको पारिश्रमिक बीमाशुल्कको निश्चित प्रतिशत मात्र अभिकर्ता कमिशनको रूपमा दिइन्छ । बीमा अभिकर्ताले बीमा समितिबाट अभिकर्ता भै कार्य गर्ने इजाजत (लाइसेन्स) प्राप्त गरेको हुनु पर्दछ ।

५. बीमा एकचुअरी (Insurance Actuary)

बिमक र पुर्नर्बिमकहरूको लागि तथ्याङ्कहरूको विश्लेषण गरी लागु गर्ने, बीमाशुल्क दरहरू निर्धारण गर्ने, बीमालेख अर्न्तगतका दायित्व तथा कोष (Reserve) को मुल्याङ्कन गर्ने तथा बीमाको व्यावसायिक तथा आर्थिक जोखिमहरूको पुनरावलोकन गर्ने विषयमा योग्यता प्राप्त व्यवसायिक व्यक्ति ।

६. तेस्रो पक्ष सहजकर्ता (Third Party Administrator)

औषधोपचार तथा व्यक्तिगत जोखिम बीमा अर्न्तगत बिमकले जारी गरेका बीमालेखका बिमितहरूलाई बिमकको तर्फबाट दावीको व्यवस्थापन गर्ने, औषधोपचारको सम्वन्धमा सम्वन्धित अस्पताल, चिकित्सकहरूलाई भुक्तानी गरिदिने तथा ग्राहकहरूको सेवाको लागि २४ घण्टै कल सेन्टर समेतको व्यवस्था गरी बीमा ग्राहकहरूलाई मेडिकल सल्लाह सुभावा सेवा समेत प्रदान गर्ने व्यक्ति वा फर्म ।

७. एन्युटी (Annuity)

बीमा कम्पनीलाई एकमुष्ट वा निश्चित अवधिसम्म बीमा शुल्क बुझाई बिमकबाट आजीवन वा निश्चित अवधिसम्म रकम भुक्तानी लिने बीमा योजना ।

८. पेन्सन योजना (Pension Scheme)

प्रिमियम तिरेको निश्चित अवधि पश्चात् बिमकले बिमितलाई मासिक, पाक्षिक, अर्धवार्षिक वा वार्षिक पेन्सनको रूपमा बीमा रकम निश्चित अवधिसम्म वा बिमित जिवित रहेसम्म भुक्तानी गर्दै जाने बीमा योजना ।

९. चालु बीमालेख (Current Policy)

बिमितले तिर्नुपर्ने बिमा शुल्क अद्यावधिक गरी चालु अवस्थामा रहेको बीमालेख ।

१०. व्यतित बीमालेख (Lapsed Policies)

बिमितले जीवन बीमाशुल्कको किस्ता तोकिएको समय तथा सो पश्चातको अनुग्रह समयावधि (Grace period) मा नबुझाएमा बीमालेख स्वतः व्यतित हुन्छ । यस्तो व्यतित बीमालेख अन्तरगत दावी परेमा बिमकको दायित्व रहन्न ।

११. व्यतित जीवन बीमालेखको पुनर्जागरण (Revival of Lapsed Policy)

बीमालेख व्यतित भएको निश्चित अवधिभित्र बिमितले आफ्नो स्वास्थ्यको अवस्था ठिक रहेको उद्घोषण वा प्रमाण पेश गरी तिर्न बाँकी बीमा शुल्क तथा सोमा लागेको ब्याजसमेत तिरी व्यतित बीमालेखको पुनर्जागरण (Revival) गर्ने प्रक्रिया ।

१२. समर्पण मूल्य (Surrender Value)

जीवन बीमा शुल्कको किस्ता तिर्न रोक्यो बिमितले बीमालेख समर्पण गर्न इच्छा देखाएमा बिमितले तत्कालसम्म तिरेको बीमा शुल्क रकम, आर्जित बोनस, चुक्ता गर्न बाँकी अवधि आदिको निर्धारित सुत्र (Factor) लगाई निकालिएको बिमितलाई फिर्ता दिने रकम ।

१३. चुक्ता मूल्य (Paid up Value)

जीवन बीमा शुल्क किस्ता तिर्न रोक्यो वा व्यतित गरिएको बीमालेखमा बिमितले बीमालेखको अवधि भुक्तानपछि मात्र लिन पाउने गरी बिमकले तत्कालसम्म भुक्तान भएको बीमा शुल्क तथा आर्जित बोनस सहितको मुल्य ।

१४. जीवन बीमा बोनस (Bonus on Life Insurance)

मुनाफामा सरिक हुने गरी लिइएको जीवन बीमालेखमा बिमाङ्गीय मूल्याङ्कनबाट निर्धारण गरे बमोजिम बिमकले दिने मुनाफा रकम ।

१५. गार्हस्थ बीमालेख (Household Insurance Policy)

पूर्ण रूपमा गार्हस्थ प्रयोजनको लागि प्रयोग हुने भवन तथा सो भित्रका सरसामानहरू बीमायोग्य सम्पूर्ण जोखिम विरुद्ध (जोखिम समूहको बीमा बाहेक) सुलभ बीमा शुल्क दरमा गरिने बीमा ।

१६. जोखिम समूह (Roit, Strike, Malicious Damage, Sabotage and terrorism pool)

जोखिम समूह भन्नाले हुलदंगाहड्ताल (Roit & Strike), द्वेषपूर्ण कार्य (Malicious Damage) तथा आतङ्कवाद (Sabotage & Terrorism) जोखिमबाट हुने संभाव्य आर्थिक क्षतिको सुरक्षणको लागि मूल (आधारभूत) बीमालेखमा थप बीमाशुल्क तिरी लिइने बीमा सुरक्षण हो। नेपालमा यस्ता जोखिम व्यवस्थापनको लागि नेपाल सरकार तथा निर्जिवन बीमा कम्पनीहरूबाट संयुक्त सहभागितामा नेपाल सरकारबाट नियमावलीमा व्यवस्था गरी 'आकस्मिक बीमा कोष' को कार्यालयको व्यवस्था गरिएकोमा हाल सो कोष नेपाल पुनर्विमा कम्पनीमा परिणत भइ उक्त कम्पनीबाट जोखिम समूहको सुरक्षण हुँदै आइरहेको छ। बीमाकर्ताहरूले आफ्ना बिमितहरूको प्रस्ताव बमोजिम मूल बीमामा यस्ता जोखिमहरूको सुरक्षण गरी ती जोखिममा केही अंश आफूले राखी बाँकी नेपाल पुनर्बीमा कम्पनी (साविक आकस्मिक बीमाकोष) मा जोखिम हस्तान्तरण गर्दछन्।

१७. हवाई बीमालेख (Aviation Insurance Policy)

हवाई बीमा अन्तरगत निम्न बीमाहरू पर्दछन्:

- क) हवाईजहाजको क्षति, हानी र नोक्सानीको सुरक्षण गर्न जहाज (Aircraft Hull) को बीमा।
- ख) हवाईजहाजको प्रयोगबाट हुने संभाव्य तेस्रो पक्ष दायित्व (Third Party Liability) को बीमा।
- ग) यात्रु प्रतिको दायित्व (Passenger's Liability) बीमा

त्यस्तै निम्नबमोजिमका दायित्वका बीमाहरू पनि हवाई बीमाभिन्न पर्दछन्

- क) एयरपोर्ट सञ्चालकको दायित्व बीमा (Airport Operators Liability Insurance)
- ख) हवाईजहाजमा इन्धन भर्ने क्रममा हवाईजहाज वा एयरपोर्टमा हुन सक्ने अन्य धनजन तथा इन्धनको खराबीबाट जहाज तथा यात्रुमा दुर्घटनावस परेको धनजनको क्षति विरुद्ध सुरक्षणको लागि लिइने

बीमा (Airport Refuelling Liability Insurance)

१८. इन्जिनियरिङ्ग बीमालेख (Engineering Insurance Policy)

यस शीर्षक अन्तरगत निम्न बीमाहरू पर्दछन्:

- क) मेसिनरी बीमा: मेसिनरीको टुटफुट (ब्रेकडाउन) बाट हुने आर्थिक क्षतिको सुरक्षण गर्ने बीमा ।
- ख) वोइलर (Boiler) विस्फोट बीमा : वोइलर तथा प्रेसर प्लाण्टहरूको विस्फोटबाट उपकरणको क्षति तथा तेश्रो पक्षको क्षति र हानी नोक्सानी हुन गई पर्न सक्ने संभाव्य दायित्वको सुरक्षण गर्ने बीमा ।
- ग) ठेकेदारको सम्पूर्ण जोखिम बीमा (Contractor's All Risk Insurance) भवन, कलकारखाना, जलविद्युत् योजना तथा अन्य संरचना (Civil Engineering Structures) को निर्माणको क्रममा निर्माणस्थल भित्र राखिएको सरसामग्री, काम गर्दागर्दैको बनोट तथा कार्य सम्पन्न भई निर्माण योजना काममा लगाउने (प्रिन्सिपल) लाई हस्तान्तरण गर्नु अघि वा प्रिन्सिपलले प्रयोगमा लिएपछि सम्मको अवधिमा कुनै क्षति र हानी नोक्सानी भएमा क्षतिपूर्तिको लागि गरिने बीमा । काम सम्पन्न भईसकेपछिको ठेक्काको शर्तअनुसार सम्हार अवधी (Maintenance) मा मर्मत सम्हार कार्य गर्दाको कारणबाट नोक्सानी पुग्न गएमा सो को पनि सुरक्षण गरिन्छ ।
- घ) मेसिनरी जडान सम्पूर्ण जोखिम बीमालेख (Erection All Risk Insurance) : फ्याक्ट्रीको भवन निर्माण सकिएपछि सो मा मेसिनरी जडान गर्ने सिलसिलामा कुनै मेसिनरी आइटमको दुर्घटनाबस टुटफुट, क्षति, हानी नोक्सानी भएमा सो को सुरक्षण गर्नको लागि गरिने बीमा । माथि (ग) मा सम्हार अवधी (Maintenance Period) भने भै मेसिनरीको हकमा जडान कार्य सम्पन्न गरेपछि गरिने प्रयोग (Testing) को सिलसिलामा भएको क्षति, हानी नोक्सानी पनि बीमालेखले सुरक्षण गर्दछ ।
- ङ) निर्माण कार्यमा प्रयोग हुने उपकरणहरू (Contractors' Plant & Equipment) को बीमा: यसमा डोजर, लोडर, मिक्सचर, एक्स्याभेटर आदि निर्माण र जडान कार्यमा प्रयोग हुने यान्त्रिक उपकरणहरू पर्दछन् ।

१९. विविध बीमालेख (Miscellaneous Insurance)

- क) व्यक्तिगत दुर्घटना बीमा (Personal Accident Insurance) : दुर्घटनाबाट व्यक्तिको मृत्यु भएमा अंगभंग भएमा, काम गर्न नसक्ने भै असक्त भएको अवस्थामा क्षतिपूर्ति उपलब्ध गर्न लिइने बीमा । कुनै संगठित इकाईले सबै व्यक्तिको अनुसूचि बनाई ती व्यक्तिहरूको दुर्घटना बीमा एउटै बीमालेखबाट सामूहिक दुर्घटना बीमा (Group P.A. Insurance) गरिन्छ ।
- ख) औषधोपचार बीमालेख : बिरामी पर्दा वा दुर्घटना भै औषधोपचार गर्नु पर्दाको बखत क्षतिपूर्ति र शोधभर्ना लिन प्रयोग हुने बीमा ।
- ग) विदेश यात्रा गर्दाको औषधोपचार बीमालेख (Travel Medical Insurance) : विदेश यात्राको दौरानमा बिरामी पर्न गई वा दुर्घटनामा परि औषधोपचार गराउनु पर्ने संभाव्य स्थितिलाई सुरक्षण गर्ने बीमा । यस्तो बीमालेखमा विदेशमा बिरामी परे सरसल्लाह लिन, अस्पताल बारे जानकारी लिन र दावी भुक्तानी गर्न समेत तेस्रो पक्ष सहजकर्ताको नाम र टेलिफोन नम्बर बीमालेखमा नै उल्लेख गरिएको हुन्छ ।
- घ) बैंकरको क्षतिपूर्ति बीमा (Bankers Indemnity Insurance Policy): बैंकरको क्षतिपूर्ति बीमाले बैंक तथा बित्तीय संस्थाको नगद सम्पूर्ण बैंकिङ्ग कारोवारको सिलसिलामा अर्थात परिसरमा रहँदा, बाहिर नगद स्थानान्तरण गर्दाको अवस्थामा, कर्मचारीको बेइमानी तथा बदनियतपूर्ण कार्यबाट, कसैले भुक्याई बैंकबाट भुक्तानी लिएको अवस्थाबाट बैंकलाई पर्न गएको क्षति, हानी नोक्सानीको सुरक्षण गर्दछ । यो बैंकको नगद तथा सुरक्षणमा राखिएको धितो (Securities) को लागि व्यापक बीमा सुरक्षण (Umbrella Insurance Coverage) हो ।

ङ) विविध बीमान्तर्गत पर्ने अन्य बीमाका किसिमहरू:

नगद स्थानान्तरण (Cash in Transit) बीमा, जनदायित्व बीमा (Public Liability), पेशागत व्यवसायीकहरू जस्तै डाक्टर, इन्जिनियर तथा वकिलहरूले आफ्नो व्यावसायिक कार्यको सिलसिलामा आफ्ना ग्राहकप्रति पर्न सक्ने संभाव्य दायित्वको बीमा (Professional Indemnity Insurance) ।

२०. बीमामा प्रयोग हुने केही अन्य शब्दावलीहरू

क) **दैवागत जोखिम (Act of God)** : भन्नाले मानिसको नियन्त्रण बाहिरका

हावा हुरी, वर्षात्, असिना, वाढी, पहिरो, भूकम्प र सुनामी जस्ता प्राकृतिक जोखिमहरू बुझिन्छ ।

ख) मानवजन्य जोखिम (Man made Perils) : भन्नाले मानिसले एकल वा समूहद्वारा गरिएको हुलदंगा, आतङ्कवाद, द्वेषपूर्ण कार्य, लापरवाहीजस्ता मानवीय कारणबाट पुग्ने संभाव्य क्षतिहरू बुझिन्छ ।

ग) वस्तुगत जोखिम (Physical Hazard) : भन्नाले वस्तु प्रकृतिमा नै निहित बढी जोखिमको संभावना जस्तै काठमा आगो छिट्टै सल्कन सक्ने संभावना, चिनिया माटोको कप प्लेट वा शिशा टुटफुट हुने बढी संभावना भएको ।

घ) नैतिक जोखिम (Moral Hazard) : बीमा गरी नघटेको घटना घटेको नक्कली प्रमाण जुटाई दावी सृजना गरी लिने वा दावी परिमाण बढाइदाई दावी लिने मानवीय प्रवृत्तिबाट सृजित जोखिम ।

ङ) औषतको सिद्धान्त (Average Clause) : वास्तविक बजार मूल्यभन्दा घटिमा सम्पतिको बीमा गराएको खण्डमा पूर्ण क्षति (Total Loss) भए बीमाङ्कको हदसम्म क्षतिपूर्ति हुने तर आंशिक क्षति भए औषतको सिद्धान्त अनुसार निर्धारित क्षति रकममा बीमाङ्कलाई बजार मूल्यले भाग गरी सोमा गरिएको क्षतिले गुणन गरी आउने रकम मात्र बीमाले क्षतिपूर्ति गर्ने र बाँकी क्षतिको अंश बिमित स्वयंले व्यहोनु पर्ने व्यवस्था ।

च) सामुद्रिक बीमा (Marine Insurance) मा प्रयोग हुने विशेष शब्दावली

अ) आंशिक क्षति (Particular Average) : मेरिन बीमामा आंशिक (Particular) क्षतिलाई (Average) को रूपमा प्रयोग गरिन्छ ।

आ) जेटिसन (Jettison) : विपदमा परेको जहाजबाट जहाजलाई हल्का बनाई पानीमा तैरिन योग्य बनाउन जानीजानी सरसामानहरू जहाजबाट बाहिर फ्याक्ने प्रक्रिया । यो शब्दावली हवाईजहाजमा पनि प्रयोग हुन्छ ।

इ) जेनरल एभरेज दाबी (General Average Claim) : जहाजी मार्गमा विपद पर्दा जहाज यात्रामा संलग्न सबै पक्षहरू जहाज धनी,

कार्गो धनीहरू, फ्रेट (भाडा) कमाउनेहरूका हितमा जहाजबाट सामान जेटिशन (Jettison) गर्दा भएको क्षति वा आगो नियन्त्रण गर्न वा अड्केको जहाज तान्न अर्को तान्ने जहाज (Towing Ship) नजिकको पोर्टवाट बोलाई तान्न लगाएको खर्च आदि संबन्धित सबै पक्षहरूले आ-आफ्नो सामानको मूल्यको समानुपातिक दरले बेहोर्नु पर्ने हुन्छ । त्यस्तो बेहोरिएको क्षति संबन्धित कार्गो र जहाज धनीको मेरिन बीमालेखले सुरक्षण गरेको हुन्छ । यस प्रकार आफ्नो सामानमा कुनै हानी र क्षति नभई आएता पनि General Average Claim अन्तर्गत आफ्नो योगदानको हिस्सा डिपोजिट राखेर वा बीमा पोलिसी दिएर मात्र सामान छुटाउन सकिन्छ । यसरी दिएको बीमा पोलिसी जहाज कम्पनी वा General Average Loss Adjustor ले संबन्धित बीमक समक्ष पठाई क्षति यकिन भए पछि समानुपातिक क्षतिपूर्ति माग गर्दछन र बीमा कम्पनीले भुक्तानी पठाउँदछ ।

छ) **पूर्वविद्यमान रोग (Pre Existing Disease) :** जीवन बीमा वा औषधोपचार बीमामा बीमा सुरु गर्दाको बखत रहेको पूर्व विद्यमान रोगको प्रत्यक्ष असरबाट भएको मृत्यु वा खर्चको क्षतिपूर्ति पाइदैन । कुनै लक्षणबाट आफूलाई यस्तो रोग लागेको भन्ने बीमितलाई जानकारी वा ज्ञान रहेको वा निदान भैसकेको रोग लाई पूर्व विद्यमान रोग भनिन्छ ।

ज) **बीमालेखको अधिक तथा फ्रेन्चाइज (Policy Excess or Deductible and Franchise) :** बीमालेखको अधिक भन्नाले बीमालेख अन्तरगत कुनै दाबी पर्दा दाबीको तोकिएको प्रथम हिस्सा बापत बीमित आफैले ब्यहोर्नु पर्ने रकम । यस अनुसार तोकिएको अधिक रकमको सिमा भित्र दाबी परेमा बीमाले केही नबेहोर्ने र तोकिएको रकमको सिमा माथि परेको दाबी मात्र बीमालेखले भुक्तानी गर्दछ । तर फ्रेन्चाइज (Franchise) लागु भएको अवस्थामा तोकिएको प्रथम दाबीको रकमको सिमासम्म मात्र दाबी परेको बीमालेखले केही नदिने तर सो सिमा माथि दाबी परेमा तल्लेबाट दाबीको हिसाब गरी पूरै रकम क्षतिपूर्ति दिइने हुन्छ ।

⊙(सौजन्य श्री भोजराज शर्मा)

बाली तथा पशुपन्छी बीमा

नेपाल कृषि प्रधान देश हो । देशको करिब ६५ प्रतिशत जनसंख्या अभै कृषि पेशामा निर्भर रहेका छन् । कहिले सुख्खा तथा कहिले अत्याधिक वर्षा, असीना, बाढी, पहिरो, रोगव्यादि जस्ता जोखिमको कारणबाट बाली नालीको क्षति हुने गर्दछ । यस्ता क्षतिहरूबाट साना तथा निर्वाहमुखी किसानहरू बढी प्रभावित हुन्छन् । यही तथ्यलाई ध्यानमा राखी कृषकहरूलाई सुरक्षित गराउने तथा व्यवसायिक कृषितर्फ उन्मुख गराउने उद्देश्यले मिति २०६९।१०।०१ मा "बाली तथा पशुपन्छी बीमा निर्देशिका २०६९" जारी गरियो । त्यसैगरी नेपाल सरकारबाट "बाली तथा पशुधन बीमाको प्रिमियममा अनुदान उपलब्ध गराउने निर्देशिका, २०७०" जारी गरी कृषि बीमाको बीमाशुल्कमा अनुदानको व्यवस्था गरिएको छ ।

समितिबाट "बाली तथा पशु पन्छी बीमा निर्देशिका, २०६९" अन्तर्गत तत्काल ६ वटा कृषि बीमाका बीमालेखहरू तयार गरी जारी गरियो । त्यसै गरी कृषकको माग तथा बजारको आवश्यकता अनुसार समितिले बीमालेख तयार गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिदै आएको छ । शुरुको अवस्थामा बाली अर्न्तगत लागतमा आधारित बीमालेख जारी गरिएको थियो भने हाल आएर उत्पादनमा आधारित बीमालेख तयार गर्दा कृषकहरू बीमा तर्फ थप आकर्षित भई बाली बीमाको दायरा अभ बढी फराकिलो हुने कुरालाई मध्यनजर गर्दै समितिबाट हालसालै ४९ वटा तरकारीमा तथा मसला बाली तर्फ अदुवा र बेसारमा उत्पादनमा आधारित बीमालेख तयार गरी प्रचलनमा ल्याइएको छ ।

बाली तथा पशुपन्छी बीमा अर्न्तगत निम्न बीमा समावेश गरिएको छ :

(क) बाली बीमा,

(ख) पशु बीमा,

(ग) पन्छी बीमा र

(घ) समितिले तोकिएको अन्य बाली तथा पशुपन्छीसँग सम्बन्धित बीमा ।

हालै बीमा समितिले कृषि बीमा गराउने बीमितहरूको व्यक्तिगत दुर्घटना बीमाको थप व्यवस्था पनि गरेको छ ।

मिति २०७४।०९।२० सम्म जारी भएका बीमालेख तथा बीमाशुल्कको विवरण निम्नानुसार रहेको छ :

बाली बीमा

क्र.स.	बीमालेख	प्रकार	बीमाशुल्क
१.	तरकारी बीमालेख	उत्पादनमा आधारित	बीमाङ्कको ५ प्रतिशत(प्रति बाली)
		(लागतमा आधारित) आलु, च्याउ	बीमाङ्कको ५ प्रतिशत (प्रति बाली)
२.	अन्नबाली	चैत्र धान, बीज वृद्धि	बीमाङ्कको ५ प्रतिशत (प्रति बाली)
३.	मसला	अदुवा	बीमाङ्कको ७ प्रतिशत (प्रति बाली)
		बेसार	बीमाङ्कको ५ प्रतिशत (प्रति बाली)
४.	फलफूल	स्याउ (मौसमी सुचाङ्गमा आधारित)	बीमाङ्कको ८ प्रतिशत (प्रति बाली)
		केरा	बीमाङ्कको ५ प्रतिशत (प्रति बाली)
		उखु	बीमाङ्कको ५ प्रतिशत (प्रति बाली)
५.	अन्य	मौरी	बीमाङ्कको ५ प्रतिशत
		माछा	बीमाङ्कको २ प्रतिशत
		पोखरी	बीमाङ्कको १ प्रतिशत
६.	बहु-वर्षिय बाली	अलैची	बीमाङ्कको ५ प्रतिशत (प्रति बाली)

पशुपन्छी बीमा

क्र.स.	बीमालेख	प्रकार	बीमाशुल्क
१.	अष्ट्रिच		बीमाङ्कको २ प्रतिशत
२.	कुखुरा	ब्रोईलर	बीमाङ्कको १.२५ प्रतिशत
		लेयर्स/प्यारेन्ट/हॉस	बीमाङ्कको ५ प्रतिशत
३.	पशु	पशु	बीमाङ्कको ५ प्रतिशत

(अभिकर्ता कॉमिशन बीमाशुल्कको १५ प्रतिशत हुने)

कृषि बीमामा सामान्यतया रक्षावरण हुने जोखिमहरू :

- (क) आगलागी, चट्याङ
- (ख) भूकम्प,
- (ग) बाढी/डुवान/खडेरी
- (घ) पहिरो/भूस्खलन,

- (ङ) आँधिबेहरी, असिना, हिउँ वा तुसरो,
- (च) आकस्मिक/दुर्घटनाजन्य बाह्य कारणहरू,
- (छ) किरा तथा रोगबाट हुने हानी-नोक्सानी

कृषि बीमा गर्न सामान्यतया आवश्यक कागजातहरू :

- क) पूर्ण रूपले भरिएको प्रस्ताव फाराम
- ख) सम्बन्धित प्राविधिकको सिफारीस पत्र
- ग) आवश्यकतानुसार सम्बन्धित कृषि कार्यालयको सिफारीस पत्र

दाबीको लागी सामान्यतया आवश्यक कागजातहरू :

- क) सक्कल बीमालेख (आंशिक क्षति भएको अवस्थामा बीमालेखको छाँया प्रति)
- ख) पूर्ण रूपले भरिएको दाबी फाराम
- ग) सम्बन्धित प्राविधिकको प्रतिवेदन
- घ) सम्बन्धित गा.पा. वा न.पा.वा वडा वा कम्तिमा नजिकको दुईजना छिमेकी/संधियारको सर्जमिन मुचुल्का
- ङ) आवश्यकतानुसार फोटो

लघु बीमा

लघुबीमा भनेको न्यून आय भएको बर्गका ब्यक्तिहरूलाई भविष्यमा हुनसक्ने संभावित जोखिमको लागि गरीने बीमा हो । त्यसैगरी लघुबीमा निर्देशिका, २०७१ ले "लघुबीमा ब्यवसाय" भन्नाले न्यून आय, आर्थिक, सामाजिक तथा भौगोलिक कारणबाट जोखिनोन्मुख बर्गका ब्यक्ति तथा समुदायलाई लक्षित गरी निजहरूको जीवन तथा सम्पत्तिको सुरक्षण गर्न यस निर्देशिका बमोजिम गरिने बीमा व्यवसाय सम्भन्नु पर्छ भनि परिभाषित गरेको छ । सरल भाषा, अपवाद कम, कम कागजी प्रकृया, बीमा दावी प्रकृया सरल र छोटो हुने लघु बीमालेखका मुख्य विशेषता हो ।

लघु बीमाको किसिम :

गार्हस्थ लघुबीमा :

अग्नि, आँधिबेहरी, बाढी तथा जलमग्न, पैन्हो, चट्याङ्ग, भुईँचालो, जमीन भाँसिने जस्ता कारणबाट भवन/आवास/भुपडी वा सो मा रहेको सम्पत्तिको हानि नोक्सानी भएमा यस बीमाले क्षतिपूर्ति दिने कार्य गर्दछ ।

स्वास्थ्य लघुबीमा :

बीमा अवधि भित्र बीमित व्यक्तिहरू (सामान्यतया एक परिवारमा ५ व्यक्तिहरू) लाई कुनै रोग वा बिमारी वा दुर्घटनाको कारणबाट अस्पतालमा भर्ना भई परिवारका एक वा एक भन्दा बढी व्यक्तिहरूले एक वर्ष भित्र उपचार गरेमा बढीमा रु.३५ हजार सम्म ब्यहोर्ने बीमा स्वास्थ्य लघु बीमा हो । यस अर्न्तगत एलोप्याथिक पद्धतीद्वारा गरिने उपचार समावेश गरिन्छ ।

दुर्घटना लघुबीमा :

कुनै प्रबल, बाहिरी तथा देख्न सकिने माध्यमबाट हुन गएको दुर्घटनाको प्रत्यक्ष कारणबाट शारीरिक क्षति हुन गएमा बीमालेखमा उल्लेख भए वमोजिमको सुविधा दिने बीमा नै दुर्घटना लघुबीमा हो । यस बीमालेख अर्न्तगत १८ वर्ष देखि ६५ वर्षको उमेरका ब्यक्तिहरूलाई समावेश गरिन्छ । दुर्घटनाको कारण औषधोपचार गराउनु परेमा बीमा गरिएको रकमको २५ प्रतिशत सम्म औषधोपचार खर्च बीमकबाट ब्यहोरिने छ ।

बाली लघुबीमा :

आगलागी, चट्याङ्ग, भूकम्प, बाढी, डुवान, खडेरी, पहिरो, असिना, हिउँ वा तुसारो, किरा तथा रोग जस्ता कारणबाट पालन गरिएको वस्तुभाउँमा हुने हानी-नोक्सानीको आर्थिक भारबाट बच्नको लागि गरिने बीमा बाली लघुबीमा हो ।

पशु/पन्छी लघुबीमा : आगलागी, चट्याङ्ग, भूकम्प, बाढी, डुवान, खडेरी, पहिरो, असिना, हिउँ वा तुसारो, किरा तथा रोग जस्ता कारणबाट रोपिएको/लगाईएको बाली मा हुने हानी-नोक्सानीबाट बच्नको लागि गरिने बीमा पशु/पन्छी लघुबीमा हो ।

सावधिक लघु जीवन बीमा :

सावधिक बीमा वारे यस बीमा चिनारी पुस्तकको "जीवन बीमा" शिर्षक अर्न्तगत चर्चा गरिसकिएको छ । यस लघु बीमाको विशेषता पनि सावधिक बीमा जस्तै हुन्छ । यसमा कागजी प्रक्रया छिटो छरितो हुनुका साथै अधिकतम बीमाङ्क तोकिएको हुन्छ ।

म्यादी लघु जीवन बीमा :

म्यादी बीमा बारे यस बीमा चिनारी पुस्तकको "जीवन बीमा" शिर्षक अर्न्तगत चर्चा गरिसकिएको छ । यस लघु बीमाको विशेषता पनि म्यादी बीमालेख जस्तै हुन्छ । यसमा कागजी प्रक्रया छिटो छरितो हुनुका साथै अधिकतम बीमाङ्क तोकिएको हुन्छ ।

लघुबीमाको बीमा, बीमाशुल्क र अभिकर्ता कमिशन सम्बन्धी व्यवस्था

क्र.सं.	लघुबीमाको किसिम	अधिकतम बीमाङ्क	बीमा शुल्क (%)	अभिकर्ता कमिशन	न्युनतम प्रवेश उमेर	अधिकतम प्रवेश उमेर
१.	गार्हस्य लघुबीमा	२,००,०००/-	०.२५%	१५ %	-	-
२.	स्वास्थ्य लघुबीमा	३५,०००/-प्रति परिवार) (बढीमा ५ जना सदस्य रहने)	४ %	१५ %	बीमकको नियम अनुसार	बीमकको नियम अनुसार
३.	दुर्घटना लघुबीमा	१,५०,०००/-	०.१ %	१५ %	-	-
४.	पशु तथा पन्छी लघुबीमा	१,५०,०००/-	५ %	१५ %	-	-
५.	बाली लघुबीमा	५०,०००/- (लागतमा)	५ %	१५ %	-	-
६.	म्यादी लघु जीवन बीमा	१,५०,०००/-	उमेरअनुसार	तोकिए वमोजिम	बीमकको नियम अनुसार	बीमकको नियम अनुसार
७.	सावधिक लघु जीवन बीमा	१,००,०००/-	उमेरअनुसार	तोकिए वमोजिम	बीमकको नियम अनुसार	बीमकको नियम अनुसार

वैदेशिक रोजगार (म्यादी) जीवन बीमा

नेपाल सरकारले वैदेशिक रोजगारमा जाने नेपाली कामदारहरूको हित लाई ध्यानमा राखी वैदेशिक रोजगार (म्यादी) जीवन वीमालेख लिनुपर्ने अनिवार्य व्यवस्था गरेको छ । सोही अनुरूप वीमा समितिले सवै जीवन वीमा गर्ने वीमकहरूले जारी गर्ने वैदेशिक रोजगार (म्यादी) जीवन वीमालेखको तर्जुमा गरेको छ । यस वीमालेखले वीमितको मृत्यु, स्थायी अशक्तता वा पूर्ण अंगभंग, आंशिक अशक्तता वा आंशिक अंगभंग भएको अवस्थामा तथा वीमालेखमा उल्लेख गरिएको कुनै घातक रोग लागेमा वीमालेख वमोजिम

क्षतिपूर्ति प्रदान गर्दछ । हालको व्यवस्था अनुसार यो वीमालेख श्रम सम्झौता भन्दा १ वर्ष वढी अवधीको लागि अनिवार्य रूपमा जारी गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । यसको वीमाशुल्क वीमितको उमेर र बीमा अवधिको आधारमा तय गरिएको हुन्छ ।

घटना	भुक्तानी हुने रकम
मृत्यु भएमा	दश लाख
स्थायी अशक्तता वा पुर्ण अंगभंग भएमा	दश लाख
आंशिक अशक्तता वा आंशिक अंगभंग भएमा	वीमालेखमा तोकिए बमोजिम बीमांकको ४ देखि ५० प्रतिशत सम्म
औषधोपचार खर्च	वास्तविक खर्च वा बीमांकको १० प्रतिशत सम्म जुन कम हुन्छ
किरिया तथा अन्य खर्च	एक लाख
स्वदेश शव ल्याउदा लागेको खर्च	एक लाख
आयको नोक्सानी बापत: क) मृत्यु वा स्थायी अशक्तता वा पुर्ण अंगभंग भएमा ख) आंशिक अशक्तता वा आंशिक अंगभंग भएमा	क) दुई लाख ख) एक लाख
घातक रोग	पाच लाख

यस वीमालेखअर्न्तगत निम्नबमोजिम दावी भुक्तानी गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
नोट: उपरोक्त अनुसार कुल क्षतिपूर्तिको हिसाब निम्न बमोजिम हुनेछ ।

१. मृत्यु भएमा :

मृत्यु लाभ + किरिया तथा अन्य खर्च + स्वदेश शव ल्याउदा लागेको खर्च + आयको नोक्सानी

$$(१० लाख + १ लाख + १ लाख + २ लाख = १४ लाख)$$

२. स्थायी पूर्णअशक्तता वा पुर्ण अंगभंग भएमा :

बीमांक + आयको नोक्सानी बापत

$$(१० लाख + २ लाख = १२ लाख)$$

३. आंशिक अशक्तता वा अंगभंग भएमा :

बीमालेखमा तोकिए बमोजिमका अंगहरूको क्षति भएमा बीमांकको ४ देखि

५० प्रतिशत रकम सम्म + आयको नोक्सानी

(४० हजार देखि ५ लाख सम्म + १ लाख)

४. दुर्घटनामा चोटपटक लागि गरिएको वा घातक रोग लागि निदान पूर्व गरिएको उपचार खर्च

(औषधोपचारको वास्तविक खर्च वा बीमांकको १० प्रतिशतसम्म जुन कम हुन्छ)

५. तोकिएका घातक रोग लागेमा : ५ लाख

स्पष्टिकरण :

स्थायी पूर्ण अशक्तता :

“स्थायी पूर्ण अशक्तता” भन्नाले बीमितको आय वा मुनाफा आर्जन गर्ने कुनै पनि ब्यवसाय वा पेशा गर्न सधैका लागि असमर्थ भएको अवस्था सम्भन्नु पर्छ । भविष्यमा निको हुने वा नहुनेमा यकिन हुन नसकिने अवस्थामा दुर्घटना घटेका मिति देखि ३६५ दिन सम्म बीमित स्थायी पूर्ण अशक्त रहेमा निज सधैका लागि स्थायी पूर्ण अशक्त मानिनेछ ।

निको नहुन गरी आँखाका दृष्टि पूर्ण रूपले क्षति :

“निको नहुने गरी आँखाको दृष्टि पूर्ण रूपले क्षति” भन्नाले नेत्र विज्ञान (Ophthalmology) मा विशेषज्ञता प्राप्त गरेको इजाजत प्राप्त चिकित्सकद्वारा निको नहुने भनी प्रमाणित गरिएको आँखाको दृष्टि पूर्ण रूपले क्षति भएको सम्भन्नु पर्छ । भविष्यमा निको हुने वा नहुनेमा एकिन गर्न नसकिने अवस्थामा घटना घटेको मिति देखि ३६५ दिनसम्म बीमितको दृष्टि शक्ति पूर्ण रूपले क्षति भएको अवस्था कायमै रहेमा निजको निको नहुने गरी आँखाको दृष्टि पूर्ण रूपले क्षति भएको मानिनेछ ।

३. शारीरिक रूपले काम नलाग्ने :

“शारीरिक रूपले काम नलाग्ने” भन्नाले चोटपटक लागेको अंगको सम्बन्धमा उक्त विषयमा विशेषज्ञता प्राप्त गरेको इजाजत प्राप्त चिकित्सकद्वारा प्रमाणित गरिएको अंगको उपयोगको पूर्ण स्थायी क्षतिलाई सम्भन्नु पर्छ । भविष्यमा निको हुने वा नहुनेमा यकिन हुन नसकिने अवस्थामा चोटपटक लागेको मितिदेखि ३६५ दिनसम्म बीमितको कुनै अंग शारीरिक रूपले काम नलाग्ने भएको अवस्था कायमै रहेमा निजको उक्त अंग सधैका लागि शारीरिक रूपले काम नलाग्ने भएको मानिनेछ ।

स्वास्थ्य बीमा

मानव जीवनमा दुर्घटना तथा रोगव्याधीको सम्भावना सधै रहिरहन्छ । कुनै रोग वा दुर्घटनाका कारणले स्वास्थ्योपचार गर्नु परेमा बीमा कम्पनीले स्वास्थ्य सेवा प्रदायक संस्थालाई भुक्तानी गर्ने वा उपचार खर्चको सोधभर्ना दिने बीमा नै स्वास्थ्य बीमा हो । अन्य बीमालेखमा बीमा शुल्क भुक्तानी भए पश्चात जोखिमको रक्षावरण प्रारम्भ हुने भएता पनि स्वास्थ्य बीमालेखमा प्रतिक्षा अवधिको व्यवस्था गरिएको हुन्छ । बीमा शुल्क भुक्तानी भइ बीमा प्रारम्भ भए पश्चात प्रतिक्षा अवधि भित्र भएको औषधोपचार खर्चको बीमा कम्पनीले सोधभर्ना गर्दैन । प्रतिक्षा अवधि समाप्ति पछि भएको स्वास्थ्योपचार खर्च बीमकले भुक्तानी दिन्छ । सामान्यतया स्वास्थ्य बीमालेखमा ९० दिनको प्रतिक्षा अवधिको व्यवस्था गरिएको हुन्छ । चलनचल्तीमा रहेका स्वास्थ्य बीमालेखले विद्यमान रोग तथा जन्मजात जटिलताको स्वास्थ्योपचार खर्च बीमा कम्पनीले दिदैन । विद्यमान रोग भन्नाले बीमा प्रारम्भ मिति भन्दा अगाडी कुनै रोग लागेको निरूपढ भई स्वास्थ्योपचार गरिरहेको वा रोगका लक्षण देखा परि बीमितलाई सोको विवेकसंगत ज्ञान भएको अवस्था सम्भन्नुपर्दछ । स्वास्थ्य बीमामा थप बीमाशुल्क भुक्तानी गरी सम्पुष्टि मार्फत केही विद्यमान रोगहरूको पनि रक्षावरण लिन सक्ने व्यवस्था गरिएको हुन्छ । धेरै खर्च लाग्ने तोकिएका घातक रोगहरूको मात्र रक्षावरण गर्नेगरी पनि स्वास्थ्य वीमालेख खरिद गर्न सकिन्छ ।

स्वास्थ्य बीमा अर्न्तगत सामान्यतया अस्पताल भर्ना गरिएको उपचार खर्चहरू (Out Patient Treatment Expenses), कोठा र शैया भाडा तथा अस्पताल बसाइको खर्च (Room rent and Boarding Expenses), नर्सिङ्ग सेवाशुल्क (Nursing Expenses), सघन उपचार कक्ष शुल्क (Intensive Care Unit Charge), चिकित्सक सेवा शुल्क (Medical Practitioner Service Fee), रोग निदान विधिका खर्च (Diagnostic Procedure Expenses), एनेस्थेसिया (Anesthesia) रगत (Blood) अक्सिजन (Oxygen) को खर्च, शल्य चिकित्सा कक्ष शुल्क (Operation Theater Charge), शल्य उपकरण शुल्क (Surgical Appliances), औषधी खर्च (Medicine, Drugs and consumables Expenses) जस्ता स्वास्थ्योपचार खर्चहरू बीमा कम्पनीले भुक्तानी दिन्छ ।

त्यसैगरी यात्रा गर्दाको अवस्थामा लिइने यात्रा-औषधोपचार वीमालेख (Travel Medical Insurance Policy) अर्न्तगत यात्रा अवधिभर एक्कासि बिरामी परी वा चोटपटक लागि अस्पताल भर्ना भई उपचार गराउनु पर्दाका खर्चहरू सोधभर्ना गरिन्छ ।

व्यवसायिक दायित्व बीमा

(Professional Liability Insurance)

यो वीमा विविध वीमा अर्न्तगत पर्दछ । यस प्रकारको वीमा विभिन्न व्यवसायिक व्यक्ति वा फर्महरूले आफ्नो ब्यवसायिक कार्य गर्दा गर्दै भूल, त्रुटी वा अज्ञानतावस आफ्नो कार्यमा चुक भएवाट तेश्रो पक्षको हानी नोक्सानी भई त्यसवाट उत्पन्न हुने हानी नोक्सानी वा क्षतिको क्षतिपुर्ति दिनुपर्ने कानुनी दायित्व सुरक्षण गर्न लिइने वीमालेखहरू पर्दछन् । यस अर्न्तगत प्रमुख वीमालेखहरू निम्न वमोजिम छन्:

क) चिकित्सक (डाक्टर) हरूले चिकित्सा सम्बन्धमा दिएका परामर्श उपचारको शिलशिलामा उत्पन्न हुन सक्ने दायित्वको रक्षावरण गर्ने ब्यावसायिक दायित्व वीमा (Professional Indemnity Insurance for Medical Doctors) । यो वीमा चिकित्सक, सर्जन, एनोस्थिसियनहरूको लागि उपयोगी छ ।

ख) अस्पताल तथा अन्य चिकित्सा सेवा प्रदायकहरूको दायित्व वीमा सुरक्षणको लागि प्रदान गरिने ब्यवसायिक दायित्व वीमा (Professional Indemnity Insurance for Medical Establishments)

ग) इन्जिनियरहरूको पेशागत दायित्व (Professional Indemnity Insurance for Engineers) । नेपाल सरकारको निर्माण सम्बन्धी कार्यमा संलग्न निम्न ब्यक्तिहरूले पेशागत दायित्व वीमा गरेको प्रमाण बुझाउनु पर्ने अनिवार्य ब्यवस्था सार्वजनिक खरिद नियमावलीले गरेको छ । यस अर्न्तगत मुख्यतया निम्न कार्यहरूमा संलग्न ब्यक्तिहरूले दायित्व वीमा गर्नुपर्ने हुन्छ

क) डिजाइन सम्बन्धी परामर्श सेवा

ख) डिजाइन तथा निर्माण सूपरीवेक्षण परामर्श सेवा

ग) निर्माण सूपरीवेक्षण परामर्श सेवा

उपरोक्त अलावा केही प्रमुख दायित्वका अन्य वीमाहरू निम्न वमोजिम छन्:

क) होटलको यात्रु तथा ग्राहक प्रतिको जनदायित्व वीमा (Hotelier's Public Liability Insurance)

ख) मोटर बीमाअर्न्तगत तेश्रो पक्ष र यात्रु प्रतिको दायित्व वीमा (Motor Vehicle Liability Insurance)

- ग) श्रम ऐन वमोजिम श्रमिक प्रति दायित्व वीमा (Worksmen Liability Insurance)
- घ) निर्माण कार्य अर्न्तगत आउन सक्ने तेस्रो पक्ष दायित्व वीमा (Contractor's Liability Insurance)
- ङ) विमान संचालक (Aircraft Operator), विमान स्थल संचालक (Airport Operator) को दायित्व वीमा (Aviation Liability Insurance)
- च) उत्पादन कर्ताको उपभोक्ता प्रतिको दायित्व वीमा (Product Liability Insurance)
- छ) व्यक्तिगत दायित्व वीमा (Personal Liability Insurance)
- ज) ग्राहस्थर्ष दायित्व बीमा (Householder's Liability Insurance)

बीमाको नियमनकारी निकाय

बीमा समिति

वि.सं. २०२४ सालमा कम्पनी ऐन अर्न्तगत राष्ट्रिय बीमा संस्थान स्थापना भई २०२५ सालमा सो संस्थान राष्ट्रिय बीमा संस्थान ऐन अर्न्तगत परिणत भएको अवस्थामा नेपालमा वि.सं. २०२५ सालमा राष्ट्रिय बीमा संस्थान ऐन लागु भएपछि नेपाल इन्स्योरेन्स कम्पनी लिमिटेड, राष्ट्रिय बीमा संस्थान तथा केही भारतीय बीमा कम्पनीका शाखाहरूले व्यवसाय सन्चालन गर्दै आएका थिए । बीमा व्यवसायको वृद्धि, विकाश, नियन्त्रण तथा अनुगमन गर्नको लागि तत्कालिन अवस्थामा नियमनकारी निकायको आवश्यकता महशुस गरी नेपाल सरकारबाट बीमा ऐन २०२५ जारी भयो । उक्त ऐन बमोजिम तत्कालिन श्री ५ को सरकार, अर्थ मन्त्रालय अर्न्तगत बीमा समितिको स्थापना भएको हो । समितिले मिति २०२६।०२।०१ गतेको प्रथम बैठकबाट कार्य प्रारम्भ गरेको हो । तत् पश्चात बीमा ऐन, २०४९ ले बीमा समितिलाई नेपालको बीमा व्यवसाय व्यवस्थित, नियमित, विकसित तथा नियन्त्रित गर्ने जिम्मेवारी पाएको अविच्छिन्न उत्तराधिकारवाला स्वायत्त संस्थाको रूपमा स्थापित गरेको छ । बीमा ऐन, २०४९ अनुसार बीमा समितिको सन्चालक समितिको संरचना यसप्रकार रहेको छ ।

(क)	नेपाल सरकारले नियुक्त गरेको वा तोकेको व्यक्ति	अध्यक्ष
(ख)	प्रतिनिधि, कानून, न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय	सदस्य
(ग)	प्रतिनिधि, अर्थ मन्त्रालय	सदस्य
(घ)	बीमा व्यवसायमा विशेष ज्ञान भएका व्यक्तिहरूमध्येबाट नेपाल सरकारले मनोनित गरेको एक जना व्यक्ति	सदस्य
(ङ)	बीमितहरू मध्येबाट नेपो सरकारले मनोनीत गरेको एकजना व्यक्ति	सदस्य
(च)	समितिले तोकेको कर्मचारीले समितिको सचिव भई कार्य गर्ने	सचिव

बीमा ऐन, २०४९ ले बीमा व्यवसाय व्यवस्थित, नियमित, विकसित तथा नियन्त्रित गर्नका लागि समितिलाई निम्नानुसारको काम, कर्तव्य र अधिकार दिएको छ ।

१. बीमा व्यवसायलाई व्यवस्थित, नियमित, विकसित तथा नियन्त्रित गर्नको लागि नीति निर्धारण गर्न नेपाल सरकारलाई आवश्यक सुझाव दिने,
२. बीमाबाट प्राप्त हुन आएको रकम लगानी गर्नको लागि नीति निर्धारण गरी प्राथमिकता क्षेत्र तोक्ने,
३. बीमक, बीमा अभिकर्ता, सर्भेयर वा दलालको दर्ता र नविकरण गर्ने तथा दर्ता खारेज गर्ने, गराउने,
४. बीमक तथा बीमित बीचको वाद विवादमा मध्यस्थता गर्ने,
५. बीमा दायित्व निर्धारणका सम्बन्धमा बीमक विरुद्ध बीमितले दिएको उजुरी उपर निर्णय गर्ने,
७. बीमा व्यवसायका सम्बन्धमा बीमकलाई समय-समयमा आवश्यक निर्देशन दिने ।
७. बीमितको हित रक्षाको निम्ति आवश्यक आधार तर्जुमा गर्ने, र
८. बीमा व्यवसायसँग सम्बन्धित अन्य आवश्यक कार्य गर्ने, गराउने ।

वारम्बार सोधिने प्रश्नहरू (Frequently Asked Question)

१. बीमा समिति भनेको के हो ?

बीमा क्षेत्रलाई विकसित, व्यवस्थित, नियमित तथा नियन्त्रित गर्नका लागि बीमा ऐन, २०४९ अनुसार स्थापित नेपाल सरकारको स्वायत्त नियमनकारी निकाय हो ।

२. बीमा समितिले के के काम गर्छ ?

समितिले देहाय बमोजिम काम गर्दछ :-

१. बीमा व्यवसायलाई व्यवस्थित, नियमित, विकसित तथा नियन्त्रित गर्नको लागि नीति निर्धारण गर्न नेपाल सरकारलाई आवश्यक सुझाव दिने,
२. बीमाबाट प्राप्त हुन आएको रकम लगानी गर्नको लागि नीति निर्धारण गरी प्राथमिकता क्षेत्र तोक्ने,
३. बीमक, बीमा अभिकर्ता, सभेयर वा दलालको दर्ता र नविकरण गर्ने तथा दर्ता खारेज गर्ने, गराउने,
४. बीमक तथा बीमित बीचको वाद विवादमा मध्यस्थता गर्ने,
५. बीमा दायित्व निर्धारणका सम्बन्धमा बीमक विरुद्ध बीमितले दिएको उजूरी उपर निर्णय गर्ने,
६. बीमा व्यवसायका सम्बन्धमा बीमकलाई समय-समयमा आवश्यक निर्देशन दिने ।
७. बीमितको हित रक्षाको निम्ति आवश्यक आधार तर्जुमा गर्ने, र
८. बीमा व्यवसायसँग सम्बन्धित अन्य आवश्यक कार्य गर्ने, गराउने ।

३. बीमा समितिको तालुक मन्त्रालय (Line Ministry) कुन हो ?
अर्थ मन्त्रालय हो ।

४. बीमा समिति कहाँ छ ?

कुपण्डोल १०, ललितपुरमा छ ।

५. बीमा समिति कहिले स्थापना भएको हो ?

वि.स. २०२५ मा ।

६. बीमा कति प्रकारका हुन्छन् ?

बीमा मुख्यतया तीन प्रकारका हुन्छन् :

१. जीवन बीमा २. निर्जीवन बीमा ३. पुनर्बीमा ।

७. जीवन बीमा भनेको के हो ?

जीवन बीमा भन्नाले कुनै व्यक्तिको जीवन सम्बन्धमा निजको आयुको

आधारमा किस्ताबन्दी बुझाउने गरी कुनै खास रकम तिरेमा निजले वा निजको मृत्यु भएको अवस्थामा निजको हकवालाले कुनै खास रकम पाउने गरी गरिने करार सम्बन्धी व्यवसाय हो ।

८. निर्जीवन बीमा भनेको के हो ?

निर्जीवन बीमा भन्नाले जीवन बीमा व्यवसाय बाहेकका अन्य बीमा हो ।

९. हाल नेपालमा कति वटा बीमा कम्पनीहरू छन् ?

हाल नेपालमा देहाय वमोजिमका बीमा कम्पनीहरू विद्यमान छन् ।

स्वामित्व	कम्पनीको व्यवसायको प्रकृती			जम्मा
	निर्जीवन	जीवन	पुनर्बीमा	
सरकारी	१	१	-	२
निजी	१२	१४	-	२६
विदेशी	२	१	-	३
संयुक्त लगानी	२	२	१	५
जम्मा	१७	१८	१	३६

१०. बीमा व्यवसाय सम्बन्धी तथ्याकं कसले उपलब्ध गराउंदछ ?

बीमा समितिले ।

११. बीमा अभिकर्ता भनेको के हो ?

“बीमा अभिकर्ता” भन्नाले बीमकको तलबी कर्मचारी नभई कमिशनको आधारमा बीमकको तर्फबाट काम गर्न इजाजतपत्र प्राप्त व्यक्ति हो ।

१२. कति योग्यता भएको व्यक्तिले अभिकर्ता हुन पाउंछ ?

कम्तीमा एस.एल.सी. पास तथा बीमा समिति वा समितिले तोके वमोजिम बीमकबाट तालिम प्राप्त व्यक्तिले अभिकर्ता वन्न पाउँदछ ।

१३. सर्भेयर भनेको के हो ?

“सर्भेयर” भन्नाले क्षतिग्रस्त संपत्तिको आर्थिक मूल्यांकन गर्न इजाजत प्राप्त व्यक्ति हो । सो शब्दले एडजस्टर र नोक्सानी मूल्यांकन गर्नेलाई समेत जनाउँछ ।

१४. सर्भेयर हुनलाई के कति योग्यता चाहिन्छ ?

बीमा समितिबाट जारी प्रकृया पुरागरी तलका मध्ये कुनै एक योग्यता पुरा हुनु पर्नेछः:

- क) कुनै बीमकको कार्यालयमा अधिकृतस्तरको पदमा कम्तिमा दश वर्षसम्म बीमा सम्बन्धी कार्यको अनुभव हासिल गरेको,
- ख) इन्जिनियरीङ्ग विषयमा कम्तिमा स्नातक उपाधी हासिल गरेको,
- ग) मान्यता प्राप्त संस्थाबाट बीमा सम्बन्धी विषयमा कम्तिमा स्नातक उपाधी हासिल गरेको,
- घ) चार्टर्ड एकाउन्टेन्सी परीक्षा उर्तीण गरेको ।

१५. बीमांकी भनेको के हो ?

बीमांकीय विज्ञानमा स्नातक गरेको बीमा सम्बन्धी दायित्व तथा सम्पत्तीको मूल्याङ्कन गर्ने व्यक्ति वा संस्थालाई बीमांकी भनिन्छ ।

१६. बीमा दावी सम्बन्धी विवाद भएमा बीमितले कहाँ उजुरी गर्ने ?

बीमा समितिमा ।

१७. पुनर्बीमा भनेको के हो ?

“पुनर्बीमा” भन्नाले बीमकले जोखिम धारण गर्ने अंशभन्दा बढी अंशको पुनः बीमा गर्ने प्रकृया हो ।

१८. बीमा दलाल भनेको के हो ?

“दलाल” भन्नाले बीमा व्यवसाय संबन्धमा बीमक/बीमक बीच माध्यमको रूपमा काम गर्न इजाजतपत्र प्राप्त व्यक्ति हो ।

१९. जीवन बीमा कति प्रकारका हुन्छन् ?

जीवन बीमा तीन प्रकारका छन् :-

- (क) आजीवन जीवन बीमा ।
- (ख) सावधिक जीवन बीमा ।
- (ग) म्यादी जीवन बीमा ।

२०. निर्जीवन बीमा कति प्रकारका हुन्छन् ?

निर्जीवन बीमा निम्नबमोजिम छन् :-

(क) अग्नि बीमा ।

(ख) मोटर बीमा ।

(ग) सामुद्रिक बीमा ।

(घ) इन्जिनियरिङ्ग तथा ठेकेदार जोखिम बीमा ।

(ङ) हवाई बीमा ।

(च) विविध बीमा ।

२१. लघुबीमा भनेको के हो ?

“लघुबीमा” भन्नाले न्यून आय, आर्थिक, सामाजिक तथा भौगोलिक कारणबाट जोखिम उन्मुख बर्गका ब्यक्ति तथा समुदायलाई लक्षित गरी निजहरूको जीवन तथा सम्पत्तिको सुरक्षण गर्न गरिने बीमा हो ।

२२. बीमा जोखिम भनेको के हो ?

अप्रत्यासित रूपमा कुनै घटना घटी वीमा गरिएको विषय वस्तुमा पर्न सक्ने हानी नोक्सानी गराउने सम्भाव्य घटना नै बीमा जोखिम हो ।

२३. बीमा कम्पनी र पुनर्बीमा कम्पनीमा के फरक छ ?

बीमा कम्पनीले विमितको जोखिम रक्षावरण गर्छ भने पुनर्बीमा कम्पनीले बीमकले जोखिम धारण गर्ने अंश भन्दा बढी अंशको पुनः बीमा गर्ने गर्दछ ।

२४. वाली तथा पशुपंक्षीको बीमा अभिकर्ताको इजाजत दिने निकाय कुन हो ?

बीमा समिति हो ।

जीवन बीमा कम्पनीहरू

क्र. सं.	बीमकको नाम	प्रकार	ठेगाना	सम्पर्क नं.	इमेल
१	श्री राष्ट्रिय बीमा संस्थान	जीवन	रामशाहपथ	४२६२५२०	beema@wlink.com.np
२	श्री नेशनल लाइफ इन्स्योरेन्स कं.लि	जीवन	लाजिम्पाट	४४१४७९९	nlglife@mail.com.np
३	श्री नेपाल लाइफ इन्स्योरेन्स कं. लि.	जीवन	कमलादी	४१६९००२	info@nepallife.com.np
४	श्री लाइफ इन्स्योरेन्स कर्पोरेशन (नेपाल) लि.	जीवन	नक्साल	४४४३६९६	licorporate@licnepal.com
५	श्री मेट लाइफ एलिको	जीवन	पूल्चोक	५५५५९६६	service-nepal@metlife.com.np
६	श्री एशियन लाइफ इन्स्योरेन्स कं. लि.	जीवन	मौतदेवी	४४१०९१५	asianlife@asianlife.com.np
७	श्री सूर्या लाइफ इन्स्योरेन्स कं. लि.	जीवन	सानौगोचरन	४४२३७४३	info@suryalife.com
८	श्री गुरांस लाइफ इन्स्योरेन्स कं. लि.	जीवन	तीनकुने	५१९९३९०	info@guranlife.com
९	श्री प्राइम लाइफ इन्स्योरेन्स कं. लि.	जीवन	हात्तिसार	४४४१४१४	info@primelifenepal.com
१०	श्री आइएमई लाइफ इन्स्योरेन्स कं.लि.	जीवन	लैनचौर	४०२४०७५	info@imelifeinsurance.com
११	श्री यूनियन लाइफ इन्स्योरेन्स कं.लि.	जीवन	नयाँ बानेश्वर	४७८४७५८	info@unionlife.com.np
१२	श्री ज्योति लाइफ इन्स्योरेन्स कं.लि.	जीवन	ज्ञानेश्वर	४४४५९४१	info@jyotilife.com
१३	श्री सन नेपाल लाइफ इन्स्योरेन्स कं.लि.	जीवन	कमलादी	४४३६९२६	info@snlic.com.np
१४	श्री रिलायन्स लाइफ इन्स्योरेन्स कं. लि.	जीवन	नयाँ बानेश्वर	४७८७२२४	info@relifeinsurance.com
१५	श्री रिलायबल नेपाल लाइफ इन्स्योरेन्स कं.लि.	जीवन	ज्ञानेश्वर	४४२३६९८	info@reliablelife.com.np
१६	श्री सिटिजन लाइफ इन्स्योरेन्स कं.लि.	जीवन	थापाथली	४१०१७४४	info@citizenlifeneपाल.com
१७	श्री सानिमा लाइफ इन्स्योरेन्स लि.	जीवन	कमलादी	४४३८८८६	sanimalife@gmail.com
१८	श्री प्रभु लाइफ इन्स्योरेन्स कं.लि.	जीवन	कमलादी	४२२६५६८	info@prabhulife.com

निर्जीवन बीमा कम्पनीहरू

क्र. सं.	बीमकको नाम	प्रकार	ठेगाना	सम्पर्क नं.	इमेल
१	श्री नेपाल इन्स्योरेन्स कं.लि.	निर्जीवन	कमलादी	४२२९३५३	nic@nepalinsurance.com.np
२	श्री टि ओरियण्टल इन्स्योरेन्स कं.लि.	निर्जीवन	डिल्लिबजार	४४१६४३९	countryoffice@orientalinsurance.com.np
३	श्री नेशनल इन्स्योरेन्स कं.लि.	निर्जीवन	त्रिपुरेश्वर	४२५०७१०	info@nncnepal.com
४	श्री हिमालयन जनरल इन्स्योरेन्स कं.लि.	निर्जीवन	बबरमहल	४२३१७८८	ktm@hgi.com.np
५	श्री युनाईटेड इन्स्योरेन्स कं.लि.	निर्जीवन	थापाथली	५११११११	uic@mail.com.np
६	श्री प्रिमियर इन्स्योरेन्स कं. (नेपाल) लि.	निर्जीवन	नक्साल	४४४३५४३	premier@picl.com.np
७	श्री एभरेष्ट इन्स्योरेन्स कं. लि.	निर्जीवन	हात्तिसार	४४४४७१७	info@eic.com.np
८	श्री नेको इन्स्योरेन्स लि.	निर्जीवन	अनामनगर	४७७०१२७	info@necoinurance.com.np
९	श्री सगरमाथा इन्स्योरेन्स कं. लि.	निर्जीवन	भगवतीबहाल	४४१२३६७	info@sagarmathainsurance.com.np
१०	श्री प्रभु इन्स्योरेन्स लि.	निर्जीवन	तीनकुने	५१९९२२०	info@prabhuisurance.com
११	श्री आइएमई जनरल इन्स्योरेन्स लिमिटेड	निर्जीवन	नक्साल	४४११५१०	info@igineपाल.com
१२	श्री प्रुडेन्सियल इन्स्योरेन्स कं. लि.	निर्जीवन	कमलादी	४२१२९४०	prudential@wlink.com.np
१३	श्री शिखर इन्स्योरेन्स कं. लि.	निर्जीवन	थापाथली	४२४६९०९	shikharins@mos.com.np
१४	श्री लुम्विनी इन्स्योरेन्स कं. लि.	निर्जीवन	ज्ञानेश्वर	४४११७०७	info@lgi.com.np
१५	श्री एनाएलजी इन्स्योरेन्स कं. लि.	निर्जीवन	लाजिम्पाट	४४४२६४६	info@nlgi.com.np
१६	श्री सिद्धार्थ इन्स्योरेन्स कं. लि.	निर्जीवन	बबरमहल	४२५७७६६	info@siddhartha.com
१७	श्री राष्ट्रिय बीमा कं. लि.	निर्जीवन	रामशाहपथ	४२५८७२९	info@rbcl.com.np
१८	श्री जनरल इन्स्योरेन्स कं. नेपाल लि.	निर्जीवन	हात्तिसार		
१९	श्री अजोड इन्स्योरेन्स कं. नेपाल लि.	निर्जीवन	सुन्धारा		
२०	सानिमा इन्स्योरेन्स कं. लि.	निर्जीवन	कमलादी		

पुनर्बीमा बीमा कम्पनीहरू

क्र. सं.	बीमकको नाम	प्रकार	ठेगाना	सम्पर्क नं.	इमेल
१	श्री नेपाल पुनर्बीमा कं. लि.	पुनर्बीमा कम्पनी	थापाथली	४२१८४५८	nepalre@ntc.net.np

बीमासँग सरोकार राख्ने संघ संस्थाहरूको नाम, ठेगाना र सम्पर्क नम्बर

क्र. सं.	बीमकको नाम	ठेगाना	सम्पर्क नं.	इमेल
१	श्री नेपाल बीमक संघ	थापाथली	४२३०३०१	nepalbeemaksangh@gmail.com
२	श्री नेपाल बीमा सर्वेयर संघ	बानेश्वर	४१०४१५१	nis.association@gmail.com
३	श्री पेशागत बीमा अभिकर्ता संघ नेपाल	पुतलीसडक	९८५१२१११४९	nandaptiwari@yahoo.com
४	श्री नेपाल इन्स्योरेन्स प्रोफेशनल सोसाईटी (निप्स)	थापाथली	४१०१५२४	nipsnepal@yahoo.com